יום העצמאות ביצירות לילדים

ד"ר לאה חובב

א. פתיחה

יצירות רבות לילדים נכתבו לקראת יום העצמאות. כשם שחוברו יצירות לילדים לכל חגי ישראל, כך מצא גם יום העצמאות את מקומו כיום של חג בלוח השנה העברי. הוא תופש מדור מיוחד במקראות לבתי הספר, בעיתונים לילדים, ואף בלקטים מיוחדים שבהם כונסו יצירות בשיר ובסיפור.

מטעמים לאומיים מצאו המחנכים והסופרים לנכון לשתף את ילדי ישראל בחולדות עמנו ובחוויותיו להשגת עצמאותנו. "והגדת לבנך" הוא צו עתיק יומין בעם ישראל (שמות י"ג, ח). פסוק זה נאמר אמנם לגבי יציאת מצרים שנצטווינו לספר עליה ולזכור אותה יום יום. אך גם על מה שאירע זה מקרוב בארצנו חובה ליידע את הטף ואת הנוער, כדי להופכם לחלק מן העם וממורשתו. חווית הסיפור, הגורמת לשומע או לקורא להזדהות עם הדברים, עושה אותו שותף למאורעות, והוא חש כאילו הוא עצמו חווה את המעשים ונוטל בהם חלק.

אולם בבואנו לסקור את המצוי בספרות לילדים בנושא יום העצמאות, יש להבחין הבחנה גילית ומנטאלית. לא הרי בני הגיל הרך ויכולתם־תפישתם את המאורעות ההיסטוריים, כהרי גילאי הכיתות הבינוניות והגבוהות. התפישה ההיסטורית, הבנת מושג הזמן הן ברצף האירועים ובסדרם והן במשכם, קשים לתפישתו של הילד הרך. כנגד זה, יוכלו הילדים הבוגרים להבין ולתפוש את המאורעות ההיסטוריים ביתר קלות, ולא יזדקקו להסברים מיוחדים. הבחנה זו יש לה השלכה על סוג היצירות הפונות אל הגיל הצעיר, על תוכנם ודרך עיצובם, לעומת היצירות ההולמות את הגיל הבוגר. ביצירות לגיל הצעיר מצוי עיצוב עקיף של המלחמה, ומודגשת גבורתם של ילדים, בין במציאות ובין בדמיון.

הוא הדין בהבנת מושגים מופשטים, הקשים לתפישתו של הילד הרך. אפילו המושג "עצמאות" הכלול בשם החג, אינו נהיר לו. ומהי "מדינה"? אף הוא מושג מופשט, שביצירות לילדים מתייחסים אליו תוך ניסיון להבהירו ולפרשו.

כנגד זה, ביצירות שנמעניהן הם בני הגיל הבינוני והגבוה (כיתות ה־ח), חש המספר את עצמו משוחרר מלהתייחס למושגים מופשטים, והוא ממקד את עצמו בסיפורים על המאורעות שאירעו במלחמת תש"ח באופן ישיר. לכן, טבעי הדבר שהסיפורים לגיל זה הם ריאליסטיים ברובם, ומתארים את המלחמה והמאבק בערבים בלי כחל ושרק, כפי שיודגם להלן.

יש להדגיש, שבצד הקניית הידיעות תופש הרגש מקום רחב ביצירות ליום העצמאות. מתן ביטוי לשמחה מצוי במיוחד בשירה לגיל הרך. המשורר שם בפי הילדים מילות ביטוי לשמחת החג המתנגנות בקצב ההולם את הילד, שכן, כך חש הילד את עצמו שותף פעיל למתרחש סביבו. עם זאת, יש גם יצירות הנותנות ביטוי לעצב, למוות ולשכול, שהם חלק בלתי נפרד מן המלחמה. רגש זה מצוי גם בשירה לבני הגיל הצעיר, העומדים מול אובדן אב או אם, וגם בשירים ליריים לבני הגיל הגבוה, המסוגלים להתמודד עם תחושות מעין אלו ביתר עמקות והבנה.

בדיקה של נושא יום העצמאות בעיתוני ילדים "הצופה לילדים" ו"דבר לילדים", מעלה ממצאים מעניינים, ביניהם נראה שירים שכתבו הילדים בעיתון כתוצאה מחוויותיהם, בצד יצירות של המבוגרים לילדים. עיתוני הילדים בשנים תש"ח/תש"ט צמודים למאורעות, וחווית המלחמה מובעת ביצירות בעצמה רבה. יחד איתה קיימת השמחה העצומה על הולדת המדינה, והרגשת העצמאות והחופש לה זכינו. נסקור את היצירות לפי גיל הילדים והמוטיבים המרכזיים.

ב. מוטיבים מרכזיים ביצירות ליום העצמאות חתך לפי גילים

ב1. הבהרת מושגים

כאמור לעיל, בני הגיל הרך מתקשים בהבנת מושגים מופשטים. רבקה אליצור הבינה זאת וכתבה סיפור שהפך לקלאסי, והוא מצוטט במקראות רבות: "סיפור על יעל בחג העצמאות לישראל"[1]. בסיפור זה ממחישה המחברת את המושג עצמאות בדרך כפולה: תיאור הממחיש לילדים את החג, קישוטיו, ההליכה ברחובות, הזיקוקין והשמחה. גם אם לא היה המשך לעלילה, יכול היה הילד להבין מהו חג העצמאות. אך את המושג "עצמאות" מבהירה המספרת באמצעות הליכה לאיבוד, מצב טראומטי אצל ילדים קטנים. יעל הקטנה שנתבקשה לתת יד להוריה, החנגדה באומרה: "אני בעצמי! אני לא תינוקת שנותנים לה ידים, אני בעצמי". וכאשר שקעה בהסתכלות בזיקוקין, לא מצאה את הוריה, נבהלה ובכתה. תפקידו של השוטר המביאה לתחנת המשטרה, מומחש כראוי, ושם מוצאת יעל את הוריה.

השיחה בינה לבין אביה לפני השינה מבהירה את המושג. "זה לא טוב שאמרתי אני בעצמי", אומרת יעל. "דווקא טוב", אמר אבא "כן זה טוב מאד, גם המדינה אמרה כך". "המדינה? המדינה אמרה 'אני בעצמי אני בעצמי'" צחקה יעל. "לא בצחוק. ברצינות. היום יום העצמאות. היום שאמרה המדינה: 'אני בעצמי'". וכאן מסביר האב לבתו הקטנה בפשטות ובקצרה את מה שהיה בראשית הדרך, עד שאמרנו "אני בעצמי", "אנו רוצים עצמאות. אנו רוצים לעשות הכל בעצמנו. ממשלה, משטרה, צבא בעצמנו, ועשינו לנו עצמאות". הסיום

1. רבקה אליצור, "סיפור על יעל בחג העצמאות לישראל", שלום לך אורחת, הוצ' מורשת, עמ' 62–66.

הומוריסטי ויעל מיישמת בו את שלמדה זה עתה. כאשר אבא רצה לכסות אותה בשמיכה, אמרה יעל: "אני בעצמי, אבא", ושניהם צחקו.

הילד הקטן הרוצה להיות גדול, מבין היטב את המילים "אני בעצמי". הקשר בין מילים אלו ובין המושג עצמאות, אנחנו בעצמנו, מובן לילד לאור סיפור זה. אין זה סיפור דידקטי, אלא חוויה שיש בה המחשת המושג והבהרתו.

המושג "מדינה" הוא כה נדוש, עד שאין שמים לב שהילד הקטן בעצם אינו מבינו. לאה נאור התייחסה לבעיה זו בשני שירים, הדומים זה לזה וזהים בשמם: "יום הולדת למדינה". המשוררת ניסחה את בעית המושג המופשט מנקודת תצפית של ילדים קטנים:

יוֹם הֻלֶּדֶת לַמְּדִינָה / לאה נאור (שיר א)[2]

יֵשׁ יוֹם הֻלֶּדֶת לַמְּדִינָה — אוּלַי בֶּחָצֵר, עַל הַדֶּשֶׁא,
אָנוּ הֻכַנּוּ לָהּ מַתָּנָה — אוּלַי עַל פְּגוּם הִבְנְיָן,
צִיְּרנוּ צִיּוּר, עָטַפְנוּ בְּנְיָר — אוּלַי הִיא מֵעֵבֶר לַגָּשֶׁת
קִשַּׁטְנוּ בְּסֶרֶט יָפֶה, וְנִגְמַר. — לַגָּשֶׁת אֲשֶׁר בָּעָנָן.

יֵשׁ לָנוּ רַק בְּעָיָה קְטַנָּה, — אוּלַי עַל מָטוֹס בַּשָּׁמַיִם
אֵיפֹה בְּעֶצֶם נִמְצֵאת הַמְּדִינָה? — אוּלַי עַל עֲלֵי שׁוֹשַׁנָּה.
אֵיפֹה הִיא גָּרָה וּמַהִי כְּתֹבֶת־הָּ, — אָז מִי יְסַפֵּר וְיַגִּיד לִי,
וְאֵיפֹה צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ אוֹתָהּ. — אֵיפֹה נִמְצֵאת הַמְּדִינָה?

בכך מציגה המשוררת את תפישת הילד הקטן המאניש כל אובייקט ורוצה לראות בעיניו את בעלת השמחה, במיוחד כאשר המבוגרים מסבירים לו שיום העצמאות הוא "יום הולדת" למדינה, והוא מקיש מעולמו על הנאמר.

השיר האחר (שיר ב) מפרט את החיפושים אחר המדינה בצורה הומוריסטית. הדוברים בשיר עורכים הכנות רבות לקראת יום ההולדת, כפי שהם עושים בחגיגות של חבריהם. רובו של השיר עוסק בחיפושים אחרי גיבורת השמחה, תוך אי ודאות על מקום הימצאה המתבטאת בחזרות על מלת השאלה "ואולי":

2. לאה נאור, "יום הולדת למדינה", פתחו את השער, מקראה לכיתה ב', תש"ן עמ' 179.

יוֹם הֻלֶּדֶת לַמְּדִינָה (לאה נאור שיר ב)[3]

אִם יֵשׁ יוֹם הֻלֶּדֶת לְמִישֶׁהוּ
אֲפִילוּ אִם זֹאת מְדִינָה,
אָז צָרִיךְ לְהִתְקַשֵּׁט וְצָרִיךְ לְהִתְגַּנְדֵּר
וְצָרִיךְ לְהָכִין לָהּ מַתָּנָה.

אָז קָנִינוּ הַרְבֵּה צְמוּקִים וּבָטְנִים
וְגַם זַר פְּרָחִים לֹא קָטָן,
הִתְלַבַּשְׁנוּ יָפֶה וְרָחַצְנוּ פָּנִים
וַאֲנַחְנוּ מְחַפְּשִׂים אוֹתָהּ.

אוּלַי הִיא פֹּה
וְאוּלַי הִיא שָׁם?
וְאוּלַי הִיא מְטַיֶּלֶת בַּגִּנָּה?
וְאוּלַי הִיא בְּמִקֶּרֶה
רְאִיתֶם אוֹתָהּ?
הִיא נִרְאֵית כָּכָה... כְּמוֹ מְדִינָה.

חִפַּשְׂנוּ בַּבַּיִת וְגַם בַּחוּץ
הָכַנּוּ אֶת כָּל הַמְּדִינָה,
כִּי אוּלַי הִיא בַּפְּרֻדֵּס, וְאוּלַי הִיא בַּמִּשְׁרָד,
וְאוּלַי הִתְחַבְּאָה לָהּ בַּפִּנָּה?

וְאִם תִּרְאוּ מְדִינָה בָּרְחוֹב,
אוֹ בַּגַּן, אוֹ בְּתוֹךְ הַכִּתָּה,
אָז הַגִּידוּ לָהּ רַק שֶׁהֵבֵאנוּ פְּרָחִים
וַאֲנַחְנוּ מְחַפְּשִׂים אוֹתָהּ.

אוּלַי הִיא יָצְאָה
וְאוּלַי הִיא חָזְרָה?
וְאוּלַי הִיא בְּכְלָל יְשֵׁנָה?
זֶה חָשׁוּב לִי מְאֹד
אָז סַפְּרוּ לִי בְּסוֹד
מִי רָאָה בַּסְּבִיבָה מְדִינָה?

בשירים אלו אין הסבר ממשי למושג "מדינה", אלא מומחשת בהם מבוכתו של הילד הקטן שאיננו מבין את המושג. שירים אלו ממחישים את הקושי להסביר מושג מופשט, ואנו מחייכים לתמימותו של הקטן המחפש "בסביבה מדינה".

ב2. סמלי המדינה והחג

הדגל הוא סמל. בשירים רבים נזכר הדגל, פעמים כנושא מרכזי ופעמים כאזכור צדדי. לילד הקטן הוא אובייקט מוחשי, ואין לו צורך להבין את משמעותו. ברוב השירים על הדגל בולטים הצבעים: כחול ולבן. נשווה שני שירים, אחד לגיל הרך, "דגלי הקט" שכתבה מרים חרותי[4], והשני לכתה ד', "הדגל", שכתב רפאל ספורטה[5]. נראה את יחסו של הילד הקטן לדגל, ולעומתו את ההסבר הסמלי שנותן ספורטה לילד המסוגל להבין סמלים.

3. לאה נאור, "יום הולדת למדינה", **מולדתי ואני בבגדי חג**, ערך ג' ברגסון, כנה/כרטא 1988, עמ' 10.
4. מרים חרותי, "דגלי הקט", **מולדתי ואני בבגדי חג**, ערך ג' ברגסון, כנה/כרטא, 1988, עמ' 39.
5. רפאל ספורטה, "הדגל", **פתחו את השער**, מקראה לכתה ד', משרד החינוך והתרבות, התשנ"ג, עמ' 155.

דְּגְלֵי הַקֶּט/ מרים חרותי

הֵכַנְתִּי דֶּגֶל לִי בַּגַּן,
צִבְעוֹ לָבָן־כָּחֹל.
וְגַם מָגֵן־דָּוִד קָטָן
צָבַעְתִּי בְּמִכְחֹול .

אֵצֶא לָרְחוֹב הַמְּקֻשָּׁט,
שָׁם יַעַר שֶׁל דְּגָלִים!
שׁוֹלְחִים הֵם לְדִגְלֵי הַקֶּט
בִּרְכַּת אַחִים גְּדוֹלִים.

אֲנִיף הַדֶּגֶל לַמָּרוֹם,
הֵאָח דְּגָלוֹן פָּעוּט!
עִם כָּל הָעָם נָחֹג הַיּוֹם
אֶת חַג־הָעַצְמָאוּת!

הדובר בשיר זה הוא הילד הקטן, שבמעשה הכנת הדגל הפרטי שלו הוא משתלב בכלל, ב"יער של דגלים". מעשה הדגל מתואר בפשטות[6] ונכללים בו כל מרכיביו, הצבעים ומגן דוד. אין הילד הדובר מתייחס לאלמנטים שבדגל והתוצר השלם הוא המשמעותי בעבורו. השמחה ברחוב, בין יתר הדגלים הגדולים, היא המרכזית בשיר.

עם זאת נראה בסיום השיר את התערבותו של הדובר המבוגר: "עם כל העם נחוג היום/ את חג העצמאות", מילים שאינן הולמות את הדובר הצעיר, והן באות לסכם למענו את מטרת החג. נראה את ההבדל הגדול בין שיר זה ובין שירו של ספורטה.

הַדֶּגֶל/ רפאל ספורטה

דִּגְלְךָ יְדַעְתָּ, יֶלֶד?
מַה הַלָּבָן? מַה הַתְּכֶלֶת?
בֵּין פַּסִּים מָגֵן־דָּוִד
מַה יְבִיעַ? מַה יַגִּיד?

דֶּגֶל יִשְׂרָאֵל יָעִיד:
לְבָן — אוֹר הַמְּנוֹרָה הוּא
זֹהַר שֶׁל זָהָב,
גְּוִיל תּוֹרָה הוּא.
תֹּם, אֱמֶת
וְאַהֲבָה.

תְּכֶלֶת —
צֶבַע הַתּוֹחֶלֶת,
הַר בַּמֶּרְחַקִּים,
תִּקְוָה,
אֶרֶץ גַּעְגּוּעִים כְּחָלָה,
וַחֲלוֹם הַגְּאֻלָּה.

דְּמוּת לַדֶּגֶל
כְּנַף טַלִּית

וּבְתוֹךְ הַחוֹתֶמֶת
אוֹת מַלְכוּת:
מָגֵן־דָּוִד.

הַפַּסִּים קַרְעֵי יָם סוֹף —
שְׁבִיל זוֹהֵר אֶל חוֹף כָּסוּף
דֶּרֶךְ יְצִיאַת־מִצְרַיִם
כֹּה יְנָהֵר לִירוּשָׁלַיִם
כָּל הָעָם כְּצֹאן אָסוּף.[7]

6. שיר נוסף המתאר את הכנת הדגל הוא שירו של לוין קיפניס, "דגל ישראל", גן גני ג'. הוצ' טברסקי, תש"י, עמ' 15.
7. זה חלק מן השיר, שלו בתים נוספים. ראה על כך במאמרי: "מבחר מוטיבים בשירה הקשורים בהקמת המדינה", בתוך: לאה חובב, **בצליל וצבע**, אקדמון, תשנ"ז, עמ' 120.

שלא כמו בשיר הקודם, הדובר בשירו של ספורטה הוא המבוגר הפונה ישירות אל הילד ומלמדו את משמעותו של הדגל על כל סמליו. בכך שייך שיר זה להבהרת המושגים. זהו שיר דידקטי הגותי, ההולם גיל יותר מבוגר. יש בו הרבה ביטויים מופשטים ומטאפורות שאינם מובנים לילד הרך.

כבר בפתיחת השיר מפנה הדובר את שימת הלב למרכיביו של דגל ישראל ולצבעיו, בדרך של שאלות רטוריות. תשובות לשאלות אלה ניתנות בכל אחד מבתי השיר. המשמעות הסמלית של הצבעים הוא נושא לעצמו בספרות בכלל, וכאן מושם הדגש על שני צבעי הדגל, הלבן והתכלת. המשמעויות המיוחסות לצבעים הן סובייקטיביות ומעידות על תחושותיו של הדובר המבוגר: אור המנורה אינו לבן, אולם כאן נרמזת, אולי, המנורה כסמל למדינה, ובמיוחד מודגש האור והזוהר. גם גווילי התורה ותכונות התום, האמת והאהבה כל אלה מביעים רגשות סובייקטיביים של המחבר, ואני מסופקת אם ילד היה מעלה אותם על דעתו.

"התכלת — צבע התוחלת". המחבר מסתמך על הצבעים כפי שהם נראים במרחקים, ההרים ההופכים לתכלת בעיני המתבונן בהם מפאת המרחק, ובכך מסתמל החלום של השואף להגיע. "ארץ געגועים כחולה", זוהי מטאפורה שהצבע הכחול הופך בה לסמל, ולהגשמת "חלום הגאולה"[8].

שני הבתים האחרונים מסבירים את צורת הדגל ככנף טלית[9], ואת משמעותו של מגן־דוד שבתוכו. אף הוא מסמלי הגאולה — "אות מלכות". השילוב של הגאולה העתיקה, היציאה ממצרים, עם הגאולה כיום, מסומל בשני הפסים שבצידי הדגל: קרעי ים סוף. כך נוצר "שביל זוהר אל חוף כסוף", לירושלים, וכך מתמזג העבר בהווה.

שיר זה ניתן ללמדו בכיתה, תוך ניתוח המשמעויות הסמליות של הדגל ומרכיביו, והוא מוטיב בנושא יום העצמאות שבו הנפת הדגלים היא חלק בלתי נפרד מן החג.

שיר נוסף שבו מוסברים צבעי הכחול והלבן, אף מבלי לומר שהם צבעיו של דגל ישראל, הוא השיר "כחול ולבן" לישראל רָשָׁל[10].

כָּחֹל וְלָבָן — כָּחֹל וְלָבָן — כָּחֹל וְלָבָן — כָּחֹל וְלָבָן
זֶה הַצֶּבַע שֶׁלִּי, כְּמוֹ שִׁיר כְּמוֹ חֲלוֹם, חֶרְמוֹן וְכִנֶּרֶת... אֵין צֶבַע אַחֵר...
כָּחֹל וְלָבָן — כָּחֹל וְלָבָן — כָּחֹל וְלָבָן
צִבְעֵי אַדְמָתִי... תְּכֵלֶת לְשָׁלוֹם, שָׁמַיִם וְשֶׁלֶג...

8. בתוך ספרו של דב לנדאו, ממטאפורה ועד סמל, הוצאת אוניברסיטת בר־אילן, 1979, מצוי פרק הדן ב"משמעות הסמלית של הצבעים", עמ' 216–225.
9. זה "הדגל שהועלה בקונגרס הציוני הראשון בבאזל על פי הצעתו של דויד וולפסון, לעצבו על פי הטלית המסורתית. רקע הדגל היה לבן, עליו שני פסי תכלת ומגן דויד של תכלת באמצע". לקסיקון ציוני, תלמי, ספרית מעריב, 1978, עמ' 86.
10. ישראל רָשָׁל. "כחל ולבן", פתחו את השער, מקראה לכתה ב', משרד החינוך והתרבות, תש"ן, עמ' 182. המובאות קטועות.

בשיר זה מומחשים הצבעים באמצעות אתרים בארץ, כגון: "כחול ולבן/חרמון וכנרת". וכן באמצעות אובייקטים המוכרים לילד: "כחול ולבן/שמים ושלג". עם זאת, גם כאן רואה המשורר את משמעות הצבעים ב"תקוה לשלום". בשיר זה מודגש היחס האוהב לצבעים אלה, וחוזר ביטוי השייכות "שלי", "אדמתי", "אין צבע אחר".

הדגשת צבעי הדגל מופיעה בשירים מאספקטים שונים. בשירה של לאה נאור "חג כחל לבן"[11] קיימת הכללה והשלכה; הצבעים צובעים כביכול את החג עצמו, עד כדי זהות מוחלטת.

חַג כָּחֹל לָבָן / לאה נאור

1. חַג כָּחֹל לָבָן,
אֵיךְ עָלָה מִתּוֹךְ הַלּוּחַ
חַג כָּחֹל לָבָן כָּחֹל,
הַדְּגָלִים שֶׁלִּי
נִכְנָסָה בָּהֶם רוּחַ
הֵם יוֹצְאִים לִי בְּמָחוֹל.

2. כָּל יַלְדֵי הַגַּן
דְּגָלוֹנִים בְּשָׂתֵי יָדַיִם
חַג כָּחֹל וְחַג לָבָן,
וְעָנָן קָטָן
מִתְפַּקֵּעַ בַּשָּׁמַיִם
הַכְּחֹלִים, עָנָן לָבָן.

3. חַג כָּחֹל לָבָן,
קְשׁוּטִים עַל כָּל מִרְפֶּסֶת
וְגַגּוֹת וַעֲמוּדִים.
וְיַלְדָּה קְטַנָּה
מְנַפְנֶפֶת לָהּ בְּדֶגֶל
עִם כָּל שְׁאָר הַיְלָדִים.

4. כְּשֶׁהָעֶרֶב בָּא
מְאִירִים אֶת כָּל הָעֶרֶב
הָאוֹרוֹת הַנִּפְלָאִים,
וְנִדְמֶה לָךְ
שֶׁהַחַג הַזֶּה בְּעֻצְּמָם
חַג מִכָּל מִינֵי צְבָעִים.

5. (הבית הראשון חוזר)

בשיר זה יש הברקות לשוניות מעניינות. נפנוף הדגלים ברוח נדמה לדובר כריקוד, מחול, המתואר בניב כפול משמעות: "נכנסה בהם הרוח", משמע: השתגעו כביכול. הצבעים חובקים עולם, לא רק למטה אלא בשמים: "ענן קטן/מתפקע בשמים/הכחולים, ענן לבן". המשוררת הצליחה להמחיש את תהליך התפוררות הענן הלבן והשתנותו, וככך ערבבה את צבעי הכחול־לבן. בבית הרביעי רומז הדובר לאורות הזיקוקין האופייניים לחג העצמאות, ובכך מתרחבת קשת הצבעים. הדגשת הנמענים הצעירים מובעת במשפטים, "כל ילדי הגן", "וילדה קטנה/מנפנפת לה בדגל". הדובר המתבונן עובר מן הקישוטים "על כל מרפסת" אל האחת, הילדה

11. לאה נאור: "חג כחל לבן". בתוך: מולדתי ואני בבגדי חג, ערך ג' ברגסון, כרטא וכנה, 1988, עמ' 36.

הקטנה המצויה בין שאר הילדים. אין בשיר זה אזכור מפורש ליום העצמאות ואף לא סמליות לדגל. הצבעים הם שמאפיינים את החג ומאנישים אותו: ש"עלה מתוך הלוח". הבית האחרון זהה לראשון ויוצר מסגרת לשיר, הבאה להדגיש את צבעי הכחול והלבן כצבעי החג.

בשיר "דגל עם" של יעקב רימון[12] מודגשים הצבעים אך נוספת אליהם משמעותו של הדגל. אין השיר פונה לפעוטות, אך בפשטותו יובן גם לתלמידי הכיתות הנמוכות:

דֶּגֶל עַם / יעקב רימון

דֶּגֶל עַם, תְּכֹל לָבָן,
מִתְנוֹפֵף בְּרוּחַ;
מָגֵן־דָּוִד, כְּחֹל גָּוָן,
גֵּאֶה עָלָיו מָתוּחַ...

דֶּגֶל עַם, תְּכֹל לָבָן,
נִשָּׂא אֱלֵי רָקִיעַ;
הָדוּר נָאֶה, בְּמִלֹּא גָּוָן,
כֻּלּוֹ מַכְרִיז מֵרֵיעַ...

דֶּגֶל עַם, צָהֹב טָהוֹר,
מְהַדְהֵד לַמֶּרְחַקִּים;
פֹּה שָׁבִים פְּדוּיֵי־הָאוֹר
קְרוֹבִים וּרְחוֹקִים...

אף בשיר זה אין שם החג נזכר. פרסומו של השיר בעיתון הילדים בגליון יום העצמאות הרביעי פוטר את המשורר מלקרוא לחג בשמו. בכל בית חוזר הביטוי "דגל עם", הבא להדגיש את משמעות הדגל ואת שייכותו. קיימת הדרגה בשיר: בבית הראשון מתואר הדגל הממשי, על צבעיו ומגן הדוד שבו, המואנש. בבית השני מתייחס הדובר ליופיו של הדגל ורומז להכרזה המסומלת בו, אותה הוא מפרש רק בבית האחרון: שיבה לציון. הנפת הדגל פירושה חזרה למולדת מכל קצות הארץ, קרובים ורחוקים. יש בכך הד לעלייה הגדולה שבראשית שנות המדינה.

סמל המדינה — המנורה וענפי הזית

סמל המדינה מובא לילדים הקטנים ביצירתו של לוין קיפניס, "מנורה וענפי זית"[13]. קיפניס בחר לכתוב כעין סיפור קטן, המזכיר לנו את משל יותם שבו קיים דו־שיח בין העצים לבין בעלי שכם (שופטים ט, ח ואילך), אולם שלא כמו במשל, נענים המנורה והזית לבקשה והסיום הוא טוב.

12. יעקב רימון, "דגל עם", **הצופה לילדים** כרך ו' חוב' 29, ה' באייר תש"ב (30.4.52), עמ' 445.
13. לוין קיפניס, "מנורה וענפי זית", **בתוך מולדתי ואני בבגדי חג**, בעריכת ג' ברגסון, עמ' 40.

מנורה וענפי זית/ לוין קיפניס

"כאשר קמה מדינת ישראל, באו אל המנורה ואמרו לה: "את היי סמל המדינה". אמרה המנורה: "רבים היו כלי הקודש בבית המקדש, כולם זהב טהור, ולמה זה בחרתם בי?" ענו לה: "כי את נותנת אורה. יש אורה יש שמחה, יש אורה יש ששון!", ביקשה המנורה: "לא אוכל לבדי להיות סמל: יְלָווה נא אלי עץ הזית, הנותן לי משמנו הטוב להאיר את נרותי".

הלכו ובאו אל הזית: "זית, זית, הָלָווה נא אל המנורה, ותהיו יחד סמל המדינה!" אמר הזית: "רבים העצים בישראל שנשתבחה בהם הארץ. למה זה בחרתם בי?" ענו לו: "כי אתה נותן את השמן הטוב למאור. יש אורה יש שמחה, יש אורה יש ששון!"

נתן הזית שניים מענפיו לשני צידי המנורה להיות סמל המדינה — ולישראל אורה, שמחה וששון!

בסיפור זה מוסבר לילדים טעם הבחירה במנורה, ככלי קודש במקדש. הצד השווה שבין המנורה והזית הוא האור, שכן בלי שמן הזית לא תאיר המנורה. מודגשת כאן השמחה הנובעת מן האורה. אין בסיפור זה שום רמז למצוות עשיית המנורה במשכן, או לגורלה של המנורה עם חורבן בית המקדש. כל ההיבטים ההיסטוריים אינם הולמים את הגיל הרך. כנגד זה, מופיעים שני היסודות שבסמל המדינה, המנורה ועלי הזית, בשיר "מנורת ישראל" של שלמה סקולסקי[14], מתוך היבט היסטורי מובהק, הכולל זמנים שונים ומקומות רבים, והולם את הגיל הגבוה.

מְנוֹרַת יִשְׂרָאֵל/ שלמה סקולסקי

מוּעֶמֶת שְׁחוּקָה, וּמָחְלֶדֶת
עַל שַׁעַר בְּרוֹמָא חִכִּית,
אַלְפַּיִם שָׁנָה כֹּה בּוֹדֶדֶת
דָּעַכְתְּ, הַמְּנוֹרָה, לֹא כָּבִית.

מֵאָז כִּי הָגְלֵית מְנֻצַּחַת
שָׁמוּהּ לְשְׁנִינָה וּמָשָׁל —
אַךְ בְּלֵב כָּל עִבְרִי — לֹא נִשְׁכַּחַת
הָיִית כְּזַרְקוֹר עַל מִגְדָּל.

אוֹי, הָיוּ יְמֵי סֵבֶל וָצַעַר,
בְּדָם הִתְבּוֹסֵס יִשְׂרָאֵל
אֲבָלָה אַתְּ בָּכִית עַל הַשַּׁעַר —
הִנֵּה חֲנֻנֵּךְ שׁוּב הָאֵל.

כִּי הִנֵּה הַמְּנוֹרָה, אַתְּ נִפְקֶדֶת,
מֵרוֹמָא אוֹתָךְ גַּם נִטַּל —
נְתַנּוּךְ שׁוּב מָאוֹר בַּמּוֹלֶדֶת,
וְחַג לָךְ קָרָאנוּ גָּדוֹל.

14. שלמה סקולסקי, "מנורת ישראל", **הצופה לילדים**, כרך ג', חוב' 20, י"ח שבט תש"ט (17.2.49) עמ' 235.

הִנֵּה שׁוּב אַתְּ גֶּאֶה מִתְנוֹסֶסֶת,
שׁוּב בִּירוּשָׁלַיִם הָעִיר,
אֶת לְבַב שְׁלִיחֵי־עָם שֶׁפַּכְפְּנֶסֶת
שַׂלְהֶבֶת־קָדְשֵׁךְ שׁוּב תָּאִיר.

הִנֵּה שׁוּב נוֹצְצָה מְצַחְצַחַת
הַיֵּית סֶמֶל־קֹדֶשׁ לָעָם —
גַּלִּי אוֹר, מְנוֹרָתִי הַזּוֹרַחַת,
תָּאִירִי אֶת פְּנֵי עִיר־דָּוִד.

הַכְּרֻנּוּךְ עַל שִׁבְעַת אוֹר־קָנֶיךְ,
זוֹ אַתְּ, שֶׁהֵאַרְתְּ בַּמִּקְדָּשׁ,
עִטְּרוּנוּךְ בְּזֵרֵי־עַלֵּי־זַיִת,
שַׂמְתָּם בָּךְ יַדְלִיק אוֹר חָדָשׁ.

כַּיּוֹנָה עִם פְּשׁוֹרַת עֲלֵי־זַיִת
עִם תֹּם הַמַּבּוּל אַתְּ עָלִית־
וּמָחָר מִפְּרוֹמֵי הַר־הַבַּיִת
תָּאִירִי אֶת פְּנֵי עִיר־דָּוִד.

שיר זה התפרסם בעיתון הילדים "הצופה לילדים" לרגל פתיחתה של הכנסת בט"ו בשבט תש"ט, שבה נקבע גם סמל המדינה המופיע בשער החוברת. אולם שיר זה הולם את חג העצמאות, בהיות הכנסת מסמלת את עצמאותנו, וסמל המדינה הוא אחד מנושאי החג.

תולדותיה של המנורה, שהגלתה מירושלים לרומא והיא חקוקה בשער טיטוס מאז נצחונו על ירושלים, מצויירות בשיר באופן מוחשי, תוך האנשה: "אלפיים שנה כה בודדת", "את בכית על השער". המנורה מסמלת את גורל העם שהושם למשל ולשנינה, אך לא נכחד כשם שהמנורה שדעכה לא כבתה. וכשם שהעם שב לביתו בציון, כך שבה המנורה משער טיטוס לארצנו ולכבודה כמקדם.

השיר המחולק לשניים מתאר עבר והווה, סבל ותקומה. גם בשיר זה מודגש האור, אור המנורה שהיא "סמל קודש לעם". מנורת שבעת הקנים שהאירה במקדש, מעוטרת עתה ב"זרי־עלי־זית", "שמנם בך ידליק אור חדש". סיום השיר מקשר בין הבשורה העתיקה, יונה "רעלה זית טרף בפיה", שבישרה לנוח את סיום המבול, ועתה מבשרת לעם ישראל את תום המבול־הקטסטרופה של הגלות, עם תקווה לבניין המקדש בעיר דוד.

ב3. הווי יום העצמאות

אחד מסממני יום העצמאות בשנים הראשונות לקום המדינה היה המצעד הצבאי שעבר ברחובות העיר. הפגנת הכוח הצבאי יצרה בעם הרגשת סיפוק וגאווה. מובן, שהילדים הקטנים המעריצים את הכוח רוצים אף הם להיות "חיילים", ולקחת חלק פעיל במעשי "הגדולים".

בשני סיפורים לגיל הרך יש ביטוי לרצון לחקות את המבוגרים ולקחת חלק במצעד. בסיפורו של לוין קיפניס, "החייל הקטן"[15], חובש אפרים הקטן כובע גרב, לוקח רובה וחוגר

15. לוין קיפניס, "החייל הקטן", **מולדתי ואני בבגדי חג**, ערך גרשון ברגסון, הוצ' כנה/כרטא 1988, עמ' 102.

חרב, ויוצא עם אמו לחזות במצעד. "פתאום נדחק אפרים ורץ אל אמצע הכביש והתחיל צועד אחרי המפקד: אחת שתיים! אחת שתיים!" והכול מחאו לו כפיים. סיפור זה משאיר בלב שומעיו הצעירים תחושת גאווה וסיפוק, שכן, במעשהו של אפרים יש ביטוי לכלל הילדים המזדהים עימו.

בסיפור "המצעד של יורם" של תמר בורנשטיין [16] קיים חיקוי מסוג שונה, יצירתי ודמיוני. יורם הקטן מארגן מצעד עם חבריו: פח חלוד הופך לטנק, עגלת טיול ישנה הופכת לג'יפ, והילדים מכינים אווירונים מעיתונים ישנים. הכל צבוע ומקושט והמצעד הופך להצלחה גדולה גם בעיני "הגדולים". סיפור זה מבטא את מאמר חז"ל: "אם אין אני לי מי לי" (אבות פ"א, יד), אם הגדולים "אינם רוצים לקחת אותנו לחזות במצעד נערוך בעצמנו מצעד". זהו משחק חיקוי ההולם את גיל הגן.

בעיתוני הילדים נדפסו שירים־חרוזים שחיברו ילדים. חנה זיגלמן[17], בת 9 וחצי מתל־אביב, תיארה בשנת תש"ח את המצעד שראו עיניה: "ברחובות עוברים/ בחורות ובחורים/ לבושים מדי צבא/ובפיהם שירת התקווה/. מזויינים הם מכף רגלם ועד קדקדם/ ובראשם צועד מפקדם" וכו'. תיאור ריאליסטי שאינו מלווה ברגשות הדוברת.

סיפור נוסף של תמר בורנשטיין, "המצעד שלא יִשָּׁכַח"[18], משלב מאורע היסטורי בתוך עלילה דמיונית. מורכבות זו מפנה את הסיפור לכיתות היסוד. יורם נלווה אל צבי בן־דודו בדרכו לשער הגיא, שם קושרים הם בחבל אל הג'יפ את המכוניות המוטלות בצידי הדרך, מכוניות שנותרו מקרבות תש"ח כשעלו השיירות לירושלים. את שלדי המכוניות הם מביאים למצעד הגדול. המכוניות שנשכחו מלב, ראויות, לדעתם, להופיע בראש המצעד, וכך היה. "בראש המצעד נסעו יורם וצבי והם גררו אחריהם את שלדי המכוניות השרופות והמוחלדות. בעקבותיהם צעד הצבא, כל הצופים הכירו את שלדי המכוניות ושירה אדירה פרצה מפיותיהם שירת הלל".

בסיפור משולבים זכרונות מימי המצור על ירושלים, הרעב, הצמא והשמחה לקראת בואן של השיירות המביאות מזון. הבאת המכוניות למצעד היא דמיונית כמובן, אך יש בה מסר: אל לנו לשכוח את העבר ואת המחיר שגבה הנצחון.

יצירה נוספת המדגישה את משמעותו הסמלית של המצעד, והולמת את הגיל הגבוה, הוא שירו של חיים חמיאל, "במצעד"[19].

16. תמר בורנשטיין, "המצעד של יורם" בתוך **מולדתי ואני בבגדי חג**, שם, עמ' 100.
17. חנה זיגלמן, "ברחובות עוברים בחורינו", **הצופה לילדים**, כרך כ', חוב' 54, י"ט אלול תש"ח (13.4.48) עמ' 656.
18. תמר בורנשטיין, "המצעד שלא יִשָּׁכַח", בתוך **יום העצמאות**, בסדרת חג שמח, אלונה בעמ' 82, עמ' 8–15. נדפס בהצופה לילדים כרך ט', ד' אייר תשט"ו, חוב' 30.
19. חיים חמיאל. "במצעד", **הצופה לילדים**, כרך ג', חוב' 30, ו' באייר תש"ט (5.5.49), עמ' 360.

בַּמִּצְעָד/ חיים חמיאל

בְּמִצְעַד גְּאוּלִים צוֹעֲדִים יְהוּדִים,
נוֹעָדִים אֲלָפִים וּרְבָבוֹת,
וְנִסִּים וּדְגָלִים מְעַטְּרִים הַגְּדוּדִים,
בְּמִצְעַד רוֹמְמוּת וְכָבוֹד.

בַּמִּצְעָד צוֹעֲדִים כְּסוּפֵי עֲדָנִים,
חֲזוֹנוֹת מִימֵים; עֵרָגוֹן,
אֲבִיבִים אֲבוּדִים עֲמוּסֵי חֲרוֹנִים,
חֲרוֹנִים שֶׁפֻּרְקוּ בְּגָאוֹן.

בַּמִּצְעָד צוֹעֲדִים מְחַשְׁלֵי נְצָחִים,
מְלֵבֵי אֵשׁ סִינַי בַּלֵּבָב,
חַיָּלִים עֲנוּדִים הְלוּלֵי מְנַצְּחִים,
אַלּוּפֵי הַגְּבוּרָה וְהַקֶּרֶב.

רוֹחֲפוֹת נְשָׁמוֹת שֶׁל בָּנִים אֲמִיצִים,
עֲטוּדִים בְּהֵלַת זָהָרָם,
וּבָנוֹת שֶׁנִּסְפּוּ בְּסַעֲוֹר עָרִיצִים,
עַל קִדּוּשׁ חַיֵּיהֶם וְעַמָּם.

בְּמִצְעַד גְּאוּלִים צוֹעֲדִים הַזּוֹכִים,
בְּמִצְעַד קוֹמְמוּת וְהַלֵּל,
וְקוֹלוֹת הַמְּזַמְּרוֹר לְשִׁירָה עֲרוּכִים,
שִׁיר מִזְמוֹר גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל.

בשירו של חיים חמיאל, שנכתב שנה אחר הקמת המדינה, ונתפרסם בר׳ אייר תש״ט, יש מעט מאוד תיאורים מוחשיים של המצעד, כגון בבית הראשון: ״ונסים ודגלים מעטרים הגדודים״. ואילו מרביתו של השיר מבטאת משמעויות פנימיות וסמליות שרואה הדובר במצעד ובצועדים בו. המטאפורות הרבות הנוחנות ביטוי לכך קשות להבנת ילדים צעירים: ״במצעד צועדים כיסופי עדנים/חזונות מימים״, או: ״במצעד צועדים מחשלי נצחים/מלבי אש סיני בלבב״. הדובר רואה במצעד את התגשמות חזון העם וכיסופיו לגאולה. החרון על מצב העם פורק בגאון, בניצחון על האויב, והצועדים שניצחו ״ענודים הלולי מנצחים״. עם זאת, אין הדובר בשיר שוכח את המחיר הכבד, את הקרבנות ״שנספו בסעור עריצים/על קדוש חייהם ועמם״. לכן, בעיני רוחו, הוא רואה במצעד גם את המתים: ״רוחפות נשמות של בנים אמיצים/עטורים בהילת זהרם״. בכך הופך המצעד לסמל, לסיכום הגבורה ומחירה, ״שיר מזמור גאולת ישראל״. לכן הולמת את השיר החזרה על הביטוי ״במצעד גאולים״, המדגישה את בוא הגאולה בהקמת המדינה. אין זו הפגנת ״כוחי ועוצם ידי״, אלא מצעד ״קוממות והלל״. היכולת לראות במצעד את משמעותו הסמלית, את המציאות הממשית ואת הדרך הארוכה שעשה העם עד הגיעו למצעד, היא יכולת של הדובר המבוגר השר כאן למען הצעירים.

מוטיב דומה למצוי בשירו של חמיאל, מצוי בשירה של שולמית איתן, ״ביום עצמאות

ישראל״[20], שנכתב לחג העשור למדינה. גם בשיר זה מתבוננים ממעל הנופלים בצועדים למטה:

״בָּרָקִיעַ מִמַּעַל אָז, יִפָּתַח הַמָּסָךְ,
יַשְׁקִיפוּ בַּלָּאט אִישׁ שֵׂיבָה וְנַעַר רַךְ
— שָׁקְדְּשׁוּ בָּרַבִּים שֵׁם יִשְׂרָאֵל!
יַבִּיטוּ בְּגַאֲוָה עַל טוּרֵי־הַצָּבָא,
הַצוֹעֲדִים בַּצִּיּוּד הַמָּלֵא
— וְנוֹטְרִים עַצְמָאוּת יִשְׂרָאֵל!

הדובר בשיר מדגיש את השותפות של כולם, ומביא ״לאחינו מקוממי ישראל״, את ״ברכת הנופלים על עצמאות ישראל!״ ההדגשה היא כי ״לא לשוא״ נפלו הנופלים, הרוצים לראות מלמעלה את ״הפרחת השממה/ותקומת העם במדינת ישראל״.

ב4. רגשות ותחושות ביום העצמאות

סמיכות הימים הנושקים זה בזה, יום הזיכרון ויום העצמאות, מצמידים בהכרח את היגון והעצב על מות הנופלים בתקומת המדינה עם שמחת החג והשחרור.

שני מוטיבים אלה באו לידי ביטוי ביצירות רבות לילדים, מן הגיל הרך ביותר ועד הנוער, ובמיוחד בשירה.

שמחת החג

ביצירות המבטאות את שמחת חג העצמאות חוזרים סממני החג שדנו בהם למעלה, ובמיוחד הדגלים המתנוססים ביום זה. השירה, הריקודים והשמחה, פורצים ועולים מן השירים.

שירו של לוין קיפניס, ״איזה חג״[21], הולם את הגיל הרך ביותר, על שום קיצורו, קצבו והחזרות שבו:

אֵיזֶה חַג,
אֵיזֶה חַג!
דֶּגֶל, דֶּגֶל
עַל כָּל גַּג!

דְּיצָה, חֶדְוָה,
גִּילָה, רִנָּה!
שִׁיר וּמָחוֹל
בְּכָל הַמְּדִינָה!

20. שולמית איתן, ״ביום עצמאות ישראל״, הצופה לילדים כרך י״ב, חוב׳ 31, כ׳ באייר תשי״ח (22.4.58), עשור למדינה (זהו ציטוט חלקי).
21. לוין קיפניס, ״איזה חג״, גן גני ג׳, טברסקי, תש״י, עמ׳ 26.

לשירו של רפאל ספורטה "יום ישראל" [22], אף הוא לגיל הרך, חובר לחן, והוא מושר ביום העצמאות:

יוֹם יִשְׂרָאֵל / רפאל ספורטה

כָּל הָאָרֶץ דְּגָלִים, דְּגָלִים,
עַם רוֹקֵד גְּלִים, גְּלִים.
עַם שָׂמֵחַ, טַף צוֹהֵל
חַג הַיּוֹם לְיִשְׂרָאֵל.

בכמה שירים מאניש הדובר את הטבע והיקום, האנשה ההולמת את תפישת הילד, והכל לוקחים חלק בשמחה. כך בשירו של חיים טהר־לב, "חג הולדת למדינה" [23]:

הַשֶּׁמֶשׁ שְׂמֵחָה בַּמָּרוֹם, — לָבְשׁוּ אִילָנוֹת בִּגְדֵי־חַג,
כָּל הָאָרֶץ לְמַטָּה רוֹקֶדֶת — הִתְקַשְּׁטָה בִּפְרָחִים כָּל גִּנָּה,
עַלְיזִים הַר נָגְיָא, כִּי הַיּוֹם — צְפָּרִים עַל כָּל עֵץ וְכָל גַּג
לְמִדִינַת יִשְׂרָאֵל יוֹם הֻלֶּדֶת. — מְזַמְּרוֹת זֶמֶר חַג לַמְּדִינָה.

זוהי מחציתו הראשונה של השיר המתארת את שמחת היקום. במחצית השנייה מתוארת שמחת העם:

וְהָעָם בִּרְחוֹבוֹת כְּנָהָר — וְיִלְדִים בְּשִׁירָה וְרִנָּה
הַדְּגָלִים מְסָבִיב כְּמוֹ יַעַר; — יִצְעֲדוּ עִם דְּגָלִים בְּיָדָם
בַּחוּצוֹת בְּכָל עִיר וְכָל כְּפָר — לְבָרֵךְ אֶת אִמָּם הַמְּדִינָה
יִרְקְדוּ גַּם זָקֵן וְגַם נַעַר. — כִּי תִּשְׂגֶּה וְתִפְרַח לְעוֹלָם.

בשיר זה מודגש החג בכינוי "יום הולדת" [24], חג מוכר ואהוב על הילדים מנסיונם האישי. על כן מובנים להם השמחה והריקודים, והם שותפים בהם.

בשירו של יצחק יצחק, "חג המדינה" [25], פורס המשורר את מרחבי ישראל ומשתף אותם בשמחה:

22. רפאל ספורטה, "יום ישראל", **דבר לילדים**, כרך כ', חוב' 31, ב' באייר תש"י (19.4.50), עמ' 577.
23. חיים טהר־לב, "חג הולדת למדינה", **מולדתי ואני בבגדי חג**, בעריכת ג' ברגסון, עמ' 13.
24. בשיר של מלכה וינריב "יום הולדת למדינה" (בתוך **מולדתי ואני בבגדי חג**, עמ' 11), חזרים מוטיבים מקבילים: הדגל, השמחה, הריקודים והשירה: "נשמח נצהל כולנו/מדינה יש לנו".
25. יצחק יצחק. "חג המדינה", בתוך: **מולדתי ואני בבגדי חג**, עמ' 22 (ציטוט חלקי).

מֵאֲזוֹר חוֹלָתָא
שׁוֹמְרוֹן וְיִזְרְעֶאל
עַד בּוֹאֲךָ אֵילָתָה
שִׂמְחָה עַל יִשְׂרָאֵל.

כאן משתלב "מצעד של צה"ל" היוצא מול הצרים ומחשבות הבליעל. השיר פונה לילדים בוגרים יותר בכך שהוא משלב זמנים עברו ותקוות לעתיד:

דּוֹרוֹת חָכוּ, יָדָעְנוּ, — מֵהַר, בְּקָעָה אֲלֵינוּ
לְה"א אֵיָר תַּשַּׁ"ח, — יָרוֹנוּ הַקּוֹלוֹת:
וַאֲנוּ שֶׁהִגַּעְנוּ — "זוֹ הַמְּדִינָה — חֵילֵנוּ
הַיַאַךְ זֶה לֹא נִשְׂמַח? — וּבָהּ נִפְעַל גְּדוֹלוֹת".

הדובר בשיר משוכנע בצדקת השמחה, ואינו מסתפק בתיאורה בלבד, כמו בשירים לגיל הרך. הכיסופים להקמת המדינה שנמשכו דורות — התגשמו, ועימם הביטחון.

המשורר יעקב רימון (בנו של י"צ רימון), שהשתתף בקביעות בעיתון "**הצופה לילדים**", חיבר שני שירים על השמחה ביום העצמאות, ומטבע הדברים יש ביניהם דמיון. בשניהם פונה הדובר ישירות אל המולדת, או "המכורה". בשיר האחד, "ליום עצמאות ישראל" [26], מודגשת השמחה הכללית:

רָנִּי רָנִּי הַמּוֹלֶדֶת — הוֹד־חַג לָבְשָׁה הַמּוֹלֶדֶת — חוּלִי, רָנִּי, הַמּוֹלֶדֶת
שִׁירוּ שִׁירוּ גְּאוּלִים; — כָּל הָאָרֶץ דְּגָלִים; — אַת שַׁלְהֶבֶת־גִּיל אַחַת;
כָּל הָאָרֶץ פֹּה רוֹקֶדֶת — מִמָּחוֹל קַרְקַע יוֹקֶדֶת — הַחֲרוּת בַּלֵּב יוֹקֶדֶת
כָּל בָּנֶיהָ צוֹהֲלִים. — מִתְעַצְּמִים הַמַּעְגָּלִים. — אֶת מִי נִירָא, מִי נַחַת?

בשיר בא תיאור מוחשי של השמחה, השירה הריקוד והמחול. המולדת היא ששמחה ורוקדת, כביכול, ולא האנשים, כביטוי מיטונימי. הביטוי "שלהבת־גיל" ממצה את השלהוב של המחול והשמחה כאחד. הסיכום בשיר מעלה את המשמעות של השמחה: החרות בלב, הביטחון, והסרת הפחד. החריזה בשיר ממוקדת ומשמעותית גם היא: המולדת/רוקדת/יוקדת; גאולים/צוהלים; דגלים ומעגלים.

בשירו האחר של יעקב רימון, "לחג העשור" [27] מודגש הסיכום של עשור שנים למדינה: "באה חרות לעם קדומים/שבו לו העלומים". כאן מדגיש המשורר את האור: עלי, עלי המנורה, / הרבי פה זיו ואורה, / תגל תשמח המדינה / בלהב־אור וברננה".

26. יעקב רימון, "ליום עצמאות ישראל", **הצופה לילדים**, כרך ט', חוב' 30, ד' אייר תשט"ו (26.4.55).
27. יעקב רימון, "לחג העשור", **הצופה לילדים**, כרך י"ב, חוברת 31, ב' באייר תשי"ח (22.4.58), ציטוט חלקי.

ושוב חוזר מוטיב הכיסופים בסיום השיר:

חַג־עָשׂוֹר, חַג הָאוֹרוֹת,
לְךָ צִפּוּ אַלְפֵי דּוֹרוֹת;
יָגֵל, יְצַהֵל, יָרִיעַ עָם,
יִשָּׂא דִּגְלוֹ אֵלֶיךָ!

צער על הנופלים בקרב

רגשות הצער, הכאב והאבל על הנופלים שלא חזרו לביתם, מובעים בשירים רבים. פעמים שם המחבר את דבריו בפי הילד הקטן, ונמעניו של השיר הם בני הגיל הרך. ופעמים הדובר הוא המבוגר המבכה את הנופלים, ודבריו מכוונים לגיל יותר גבוה. בעיתוני הילדים נדפסו דבריהם של הילדים בעצמם, המזדהים עם הכאב שהם חווים סביבם, במיוחד מופיעים שירים אלה בשנים תש"ח ותש"ט.

כזהו שירה של אסתר גרודזינסקי, בת 11 מירושלים, "איך נפלו גיבורים"[28]:

1. אֵיךְ נָפְלוּ גִּבּוֹרִים
עַל הָרֵי הַמּוֹלֶדֶת!
הֵם לֹא נָסוֹגוּ אָחוֹר
וְחַרְבָּם לֹא שָׁבָה רֵיקָם...

2. צַר לִי עֲלֵיכֶם, אַחַי,
אֵיךְ נָפַלְתֶּם חֲלָלִים
וּקְרִיאַת הַשָּׁלוֹם
עוֹד יָצְאָה מִפִּיכֶם...

3. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְבָשִׁי אֵבֶל
וְחַגְרִי צַעַר
עַל בָּנַיִךְ אֲשֶׁר נָפְלוּ
לְחֵרוּת הָעָם וְהַמּוֹלֶדֶת.

בדברים אלו ניכרת מאד השפעת קינת דוד על שאול ויהונתן. השימוש בשיבוצים תנכיים מתוך הקינה יוצר ריחוק בין השיר והקורא. אולם עצם הכתיבה והמשלוח לעיתון מעיד על ההזדהות והכאב של הכותבת.

יותר נוגע ללב הוא השיר "על אביך כי נפל" שכתב דניאל בירגר[29] בן 12 מתל־אביב. הדוברת בשיר היא האם המבכה את מות האב, ולא הילד הכותב, וזו כבר דרגה ב"ריחוק אסתטי":

28. אסתר גרודזינסקי, "איך נפלו גיבורים", **הצופה לילדים**, כרך כ', חוב' 43, א' בתמוז תש"ח (8.7.48), עמ' 524.

29. דניאל בירגר. "על אביך כי נפל", **הצופה לילדים** כרך ב', חוב' 41, י"ז בסיון תש"ח (14.6.48), עמ' 500.

בְּכֵה, בְּכֵה, בְּנֵי הַקָּט,
יְלוּל דְּמָעוֹתֶיךָ אַט אַט.
עַל אָבִיךָ כִּי הָלַךְ וְאֵינֶנּוּ,
עַל אֲשֶׁר נִשְׁאַרְנוּ רַק שְׁנֵינוּ.

בְּנִי, אָבִיךָ נָפַל.
לֹא יָנִיף עוֹד בְּקָמָה הַמַּגָּל.
בְּנִי אָבִיךָ נָפַל בַּמִּלְחָמָה,
בַּמִּלְחָמָה לְמִדִינַת הָאֱמֶת.

יָדַע אָבִיךָ בְּשָׁלְמָה הוּא נָפַל
וּבְחִיּוּךְ עָלְתָה נִשְׁמָתוֹ אֶל עָל.
וְלָךְ, הַקָּט, אוֹמֶרֶת אֲנִי
בְּמָסוֹרֶת אָבִיךָ: הַמְשִׁיכָה נָא, בְּנִי.

לעומת השיר "איך נפלו גיבורים", שבו המלים גבוהות וכאילו לא מליבה של הדוברת, יש בשיר "על אביך כי נפל" לגיטימיות לבכי ותחושת צער ואבל שבו האם משתפת את בנה. אין כאן כל אשליה, אלא הדוברת מעמידה את בנה מול המציאות הקשה. עם זאת, ברוח הימים בהם נכתב השיר, יש צידוק למותו של האב: "ידע אביך בשלמה הוא נפל" וזוהי הנחמה. השיר מחורז והדיבור הישיר בו פונה האם אל הבן נוסך בו דרמטיות.

בכמה שירים עולה מוטיב האח הגדול שלא חזר מן המלחמה. בשני שירים, שבהם הדובר הוא האח הקטן, מובע הצער על האבדה האישית הגדולה. בשירו של יעקב גוטרמן, "אחי"[30], מתאר הילד הדובר את הסיטואציה של הבשורה המרה:

אָחִי / יעקב גוטרמן

אָחִי יָצָא לַמִּלְחָמָה,
אֲבָל לֹא שָׁב.
בִּמְקוֹם אָחִי — נוֹשְׂאֵי אֲבַק דְּרָכִים
בָּאוּ אֶל בֵּיתֵנוּ חֲבֵרָיו.

רָצִיתִי לְהַגִּיד לָהֶם לֵאמֹר:
שֶׁאֵין אֲנִי רוֹצָה בְּאָח גִּבּוֹר!
אֲנִי פָּשׁוּט, רוֹצָה
שֶׁהוּא יַחֲזוֹר.

שׁוֹתְקִים הֵבִיאוּ אוֹת
וּתְעוּדָה
וְגַם אָמְרוּ לִי שֶׁאָחִי הָיָה גִּבּוֹר.
וּבְאֶצְבָּעוֹת שׁוֹתְקוֹת פָּרַעְתִּי אֶת בְּלוֹרִיתִי,
וּשְׁתִיקָתָם אָמְרָה:
אָחִיךָ לֹא יַחֲזוֹר.

יוֹפִיעַ כְּתָמִיד, פָּרוּעַ וּמְחֻיָּךְ,
מִין פֶּרֶא־אָח
נוֹשֵׂא אוֹתִי גָּבוֹהַּ עַל כְּתֵפָיו,
וּמְקַפֵּץ וּמְדַלֵּג עַל נִיר שֶׁל סְתָו.
וְסַבְיוֹנִים שֶׁל חוֹרֶף
וּתְכֵלֶת שְׁמֵי אָבִיב
בְּשָׂתֵי עֵינָיו.
אָחִי הַגִּבּוֹר
לֹא יַחֲזוֹר.

30. יעקב גוטרמן, "אחי", בתוך: **מולדתי ואני בבגדי חג**, בעריכת ג' ברגסון, עמ' 107.

צערו של הדובר בשיר מובע בכמה דרכים: התחליף לאח שלא שב, בואם של חבריו, מדגיש את האכזבה הגדולה, אף על פי שהם מנסים לנחמו. השתיקה המובעת במטאפורה, "אצבעות שותקות", מדגישה את האסון.

הדובר מעלה בזכרונו את האח בביקוריו בבית, את אהבתו אליו ואת אור עיניו המיוצגים בפרחים, ובכך חש הקורא שאין תחליף לאח כזה. המשורר מיקד בתמציתיות את עיקרו של השיר בחרוז המרכזי: גבור/לא יחזור. יש עימות בין הערצת האח הגיבור מחד גיסא, ובין ההכרה שאח גבור לא יחזור, ולכן ניתן לוותר על תואר זה: "אין אני רוצה באח גבור!/ אני פשוט, רוצה/ שהוא יחזור". בסיום השיר מכיר הדובר בעובדה המרה ולכן הוא מסכם: "אחי הגבור/לא יחזור". הגיבורים אינם חוזרים.

שונה הוא שירה של רבקה אליצור, "אחי יונתן"[31]. המשוררת לא הסתפקה בהבעת העצב, והיא סיימה את השיר בהתגברות על האסון והשתתפות בחג העצמאות:

יוֹנָתָן אָחִי!
הוּא הָיָה אָחִי
הוּא אֵינֶנּוּ עוֹד...
וְאִמָּא שֶׁלִּי עֲצוּבָה תָּמִיד
עֲצוּבָה מְאוֹד.
הִיא יוֹשֶׁבֶת יוֹשֶׁבֶת...
שׁוֹתֶקֶת חוֹשֶׁבֶת...
לְפָנֶיהָ הַתְּמוּנָה
שֶׁל אָחִי יוֹנָתָן.

יָשַׁבְתִּי בַּחֶדֶר בַּפִּנָּה
וְעֵינַי מַבִּיטוֹת בַּתְּמוּנָה...
אָז הִבִּיטָה אִמִּי בִּי פִּתְאוֹם
וְאָמְרָה: מִיכָאֵל!
חַג הַיּוֹם, בְּנִי, לַמְּדִינָה,
חַג לְמְדִינַת יִשְׂרָאֵל.
בּוֹא נֵצֵא לַחוּצוֹת אֶל הָעָם
וְנָחוֹג וְנִשְׂמַח.
יוֹנָתָן בֶּהָרִים הֵן נִלְחַם
בְּשִׁבְיל כָּךְ...

וְיָצָאנוּ לָחוֹג בָּרְחוֹבוֹת...
וְאָחִי יוֹנָתָן
אַחֲרֵינוּ מַבִּיט
בְּעֵינַיִם טוֹבוֹת.

בשיר זה מודגש המסר: מותם של הנופלים לא היה לשוא. העם יכול לחגג בזכותם, ואל לנו להשתקע בעצב. שיר זה מבטא את הקשר ההדוק שבין יום הזיכרון ויום העצמאות. האח המשקיף מן התמונה "שמח גם הוא/ביום חג המדינה". זהו שיר אופטימי, המביע את הגבורה שבהתאפקות האם האבלה, בהמשיכה את החיים לפי רוחו של הבן שנפל. כאמור, הדובר הוא הילד, והשיר מכוון לגיל הצעיר. ואילו בשירים שהדובר הוא המבוגר מובעים הדברים בדרך קשה ומורכבת. כך בשירה של שרה גלוזמן "בכרם"[32]:

31. רבקה אליצור, "אחי יונתן", בתוך: פתחו את השער לכתה ב', ירושלים תש"ן, עמ' 180–181 (השיר ארוך וצוטט בחלקו).
32. שרה גלוזמן, "בכרם", הצופה לילדים, כרך ב', חוב' 46, כ"ב בתמוז תש"ח (29.7.48), עמ' 551.

מֵרָחוֹק רוֹעֲמִים תּוֹתָחֵי הָאוֹיֵב,
מַחֲרִישִׁים הַבּוֹצְרִים וְלִבָּם מָלֵא כְּאֵב.
מְשׁוֹטְטִים הַכְּרָמִים יְרוֹקִים, רַעֲנַנִּים,
אֶשְׁכּוֹלוֹת עֲנָבִים מָלְאוּ מִיץ חַיִּים
וְאֵלֶּה שֶׁכָּאן צִלְצֵל הֵד צְחוֹקָם —
עָלוּ עַל מוֹקֵד הָאֵמָה וְאֵינָם...

ההשוואה בין מיץ החיים שבענבים ובין הנופלים שאינם בחיים, יש בה הבעה של מרירות ואולי הטחה סמויה כלפי מעלה. כל זה אינו הולם את הגיל הרך. המשוררת ממשיכה לתאר בשיר (יש שני בתים נוספים) את הבחורים בכל זיווים מתוך הערצה: "ביכורי כרמי ישראל הם היו/ כי היו אמיצים, זקופים, בלי יראה". לא נזכר כאן החג, רק חסרונם של ההולכים. אסיים פרק זה בשירה הקצר והתמציתי של ירדנה הדס, "עצמאות"[33]:

עַצְמָאוּת — בָּרְחוֹב לוֹ פּוֹסֵעַ יַלְדוֹן, וְאַף אִישׁ
לֹא יֹאמַר לוֹ בְּבוּז: "יְהוּדִי"!
עַצְמָאוּת — זֶהוּ נֵר זִכָּרוֹן חֲרִישִׁי.
שַׁלְהֶבְתּוֹ מְרַקֶּדֶת בִּכְאֵב בְּיָדַי.
עַצְמָאוּת — זֶהוּ פֶּרַח, הַנָּח עַל קִבְרוֹ שֶׁל אֶחָד
שֶׁהָיָה לְפָנִים תַּלְמִידַי...
הוּא אֶחָד מֵרַבִּים. כָּל אֶחָד מִכֻּלָּם הֵן הָיָה
מְיוּחָד וְאֶחָד וְיָחִידִי!

בשיר זה קיים ניסיון להגדיר את מהותה של "עצמאות", אך לילדים בוגרים. לא כמו בסיפורה של רבקה אליצור שהבאנו לעיל, שבו מוסברת המלה עצמאות, אלא כמושג ומה שמשתמע ממנו. רק בפתיחת השיר מודגשת החרות, אך עיקרו של השיר מתמקד במחיר הכואב שגבתה העצמאות: נפילת הבנים. ציור הפרח על קבר התלמיד ממחיש את הכאב האישי של הדוברת. נר זיכרון מצביע על יום הזיכרון הצמוד לחג. ההדגשה שהאחד הוא "אחד מרבים", מגבירה את האובדן. קיים איפוק רב בשיר, בבחינת מועט המחזיק את המרובה.

במאמרי, "הדי מלחמת השחרור ועיצובם בשירת הילדים", בתוך: לאה חובב, בצליל וצבע, אקדמון, תשנ"ו, עמ' 93–105, מצוי פרק "עיצוב נושא המוות" (עמ' 101), בו אני דנה ביצירות שונות וביניהם נזכר השיר "בכרם". ניתוח מפורט ניתן שם לשיר "צפריר" של שרה לוי, שנכתב "לנשמת צפריר כרמלי". השיר נדפס לראשונה בדבר לילדים, כרך יח חוב' 28, (כא אדר ב תש"ח 1.4.48).
33. ירדנה הדס, "עצמאות", בתוך: מולדתי ואני בבגדי חג, עמ' 110.

סיכום המוטיבים שנסקרו עד כה מופיע בשירו של פנחס לנדר, "חג יום העצמאות"[34]. נמצא בו את שמחת החג של אדם וטבע, הדגל, מצעד הצבא ואף את העצב, נפילת הבנים.

חַג יוֹם הָעַצְמָאוּת / פנחס לנדר

יוֹם חַג הַיּוֹם לְגָדוֹל וּלְפָעוּט —
חַג יוֹם־הָעַצְמָאוּת!

יוֹם חַג הַיּוֹם רַב מַשְׁמָעוּת —
חַג יוֹם־הָעַצְמָאוּת!

חוֹגֵג שָׂדֶה כֻּלּוֹ יָרוֹק;
חוֹגֵג הָרוּחַ, שִׁיר יִשְׂרוֹק.
נָחְפַּז יוּבַל, לָחוֹג שָׂמֵחַ,
חוֹגֵג אָבִיב בְּבוֹשֶׁם רֵיחַ.

צוֹהֵל הָרָחוֹב מָלֵא אָדָם
וּתְכוֹל שָׁמַיִם כְּמִלּוֹא הוֹרָם.
מִצְעַד־צָבָא בְּרוֹן וָקֶצֶב,
יִרְחַב הַלֵּב, אַךְ יֵשׁ גַּם עֶצֶב...

יוֹם חַג הַיּוֹם, עָצוּם וּפָשׁוּט —
חַג יוֹם־הָעַצְמָאוּת!

כִּי לֹא נִשְׁכַּח וְאֵת גַּם עַכְשָׁיו,
הַגִּבּוֹרִים נָפְלוּ בַּקְּרָב;
לְמַעַן תֵּת חֵרוּת לָעָם,
שָׁפְכוּ בָּנִים מֵיטַב דָּמָם.

לָעִיר שִׂמְחָה, לַכְּפָר שִׂמְחָה,
בְּנִיר קָמָה — מַזַּל־בְּרָכָה
לַבַּיִת — גִּיל, חֶדְוָה לַגַּג,
וְדֶגֶל הַנֵּף לְאוֹת כִּי חַג.

הֲלֹא תִּזְכְּרוּ וְאֵת גְּדוֹל וּפָעוּט,
בְּחַג יוֹם־הָעַצְמָאוּת.

הפזמון החוזר שבשיר הופך אותו לשיר זמר, קליל וקצבי (במשקל ימבי), שגם ילדים צעירים יקלטוהו. הצירוף חג־יום העצמאות, מראה שעדיין לא נקבע שמו של החג סופית.

אסיים פרק זה בשירו של ש. שלום, "מדינת ישראל"[35], ההולם את יום העצמאות בתוכנו הכללי:

34. פנחס לנדר, "חג יום־העצמאות", **הצופה לילדים**, כרך ד', חוב' 29, ל' ניסן תשי"ג (15.4.53), עמ' 447.
35. ש.שלום, מדינת ישראל, **דבר לילדים**, כרך י"ט חוב' 1, ערה"ש תש"ט (3.10.48).

מְדִינַת יִשְׂרָאֵל/ ש. שלום

מְדִינָה, מְדִינָה,
לְעַמִּי הַנּוֹדֵד,
כְּגִלּוּי הַשְּׁכִינָה
לְעֵינֵינוּ נִגְלֵית.

בְּךָ יָקוּם דּוֹר חָדָשׁ,
בְּךָ יָנוּב הַמִּדְבָּר.
כָּל שָׂדֶה בָּךְ מְקֻדָּשׁ
לָעוֹבֵד הַיָּשָׁר.

בְּזְרוֹעוֹת אֲהֻבָה
תִּפְתְּחִי שַׁעֲרֵךְ
לִשְׁרִידֵי לֶהָבָה,
הַחוֹמְדִים עֲפָרֵךְ.

אַתְּ תִּשְׂאִי בָּרָמָה
בְּשׂוֹרָה לָעַמִּים:
מִתְּרוּעַת מִלְחָמָה
לְשָׁלוֹם עוֹלָמִים.

אַתְּ כְּנוֹר כָּל רִנָּה,
אַתְּ מִשְׁכַּן כָּל גּוֹאֵל,
מְדִינָה, מְדִינָה,
מְדִינַת יִשְׂרָאֵל!

שיר זה, שנכתב סמוך להקמת המדינה (ערב ראש השנה תש"ט), הוא שיר הלל למדינה. התחושה, שהנה השערים פתוחים לכל נודד, ובמיוחד לשרידי השואה, "שרידי להבה", היא תחושה שהמשורר שמח עליה. התקומה בארץ, הפריחה והתקווה לשלום, הם המשמעות המרכזית של המדינה. הפנייה הישירה של הדובר אל המדינה, מאנישה אותה ומכניסה יסוד דרמטי: "בזרועות אהבה/תפתחי שערך". השמחה מובעת במטאפורות: "את כינור כל רינה". מוטיב הכינור, המצוי כבר בשירו של ר' יהודה הלוי "ציון הלא תשאלי", "אני כינור לשיריך", הגיע לשיאו בשירה של נעמי שמר, "ירושלים של זהב": לכל שיריך אני כינור". אולם כאן, לא המשורר הוא הכינור אלא המדינה עצמה.

ג. מלחמת השחרור בסיפורים לילדים

הקשיים הרבים, הסכנות והמלחמה שבהם עמד היישוב בשנת תש"ח, בטרם הכרזת המדינה ולאחריה, באו לידי ביטוי בסיפורים לילדים על מלחמת השחרור. סיפורים אלה מביאים לילד הרך ולנוער את ההיסטוריה בעצם התרחשותה. ככל שהילד קטן יותר, יקשה עליו להתמודד עם הבנת ההתרחשויות ההיסטוריות ובמיוחד עם סיפורי מלחמה שמוות בסופם. לכן, טוב עשו כמה סופרים שהעמידו במרכז הסיפור את הילד ועזרתו להצלת המצב. מקומם של הילדים, גבורתם ועזרתם במלחמה, תוארו בסיפורים לגילאים שונים, מהם סיפורים אותנטיים, ומהם סיפורים שרב בהם הדמיון, במיוחד אלו המיועדים לגיל הרך. עזרת הילדים והנוער

במלחמת השחרור בלטה במיוחד בעיר העתיקה הנתונה במצור[36], וכמה סיפורים הנציחו את גבורתם, כפי שנראה להלן.

עם זאת, לגיל הבוגר, מכיתה ה׳ ומעלה, ניתן להביא את סיפורי מלחמת השחרור לא בסיפורים קצרים בלבד, אלא בספרים שלמים שהנוער יכול לקרוא בהם בעצמו ולחוות את מה שקרה. לנוער בכיתות התיכון ניתן להביא ספרים שתיארו את המאורעות בצורה ריאליסטית מתוך היבט של חוויה או סיקור היסטורי. כל אלה יביאו את הקוראים להבנת יום העצמאות ומה שהוליך אליו.

ג1. גבורת ילדים ועזרתם במלחמה — בירושלים

בדבריי הבאים אתמקד בעיקר בסיפורת לילדים, מלבד בשיר הפותח. את מחקרי על שירת הילדים בנושא זה סיכמתי במאמרי ״הדי מלחמת השחרור ועיצובם בשירת הילדים״, שכונס בספרי ״בצליל וצבע״ (לעיל הערה מס׳ 7). השיר המובא כאן, שירו של יעקב רימון, ״בין חומות העיר העתיקה״[37], מבטא את עיקר תוכנם של הסיפורים שיובאו להלן:

בֵּין חוֹמוֹת הָעִיר הָעַתִּיקָה / יעקב רימון

בֵּין חוֹמוֹת הָעִיר הָעַתִּיקָה — לְפֶתַע הָרָץ נִפְגַּע מִכַּדּוּר,
רָצוּ נְעָרִים לַיְלָה וְיוֹם; — צוֹנֵחַ הַנַּעַר, גּוֹנֵחַ וָקָם;
דְּרוֹכֵי־עוֹ־אֵלֶם וּשְׁתִיקָה, — בַּשַּׁעַר אוֹרֵב אוֹיֵב אָרוּר,
וְעַיִן אֱלוֹהַּ צוֹפָה מֵרוֹם... — וְקַדּוּשׁ הַקָּרֵב לְשַׁחְרוּר הָעָם...

אֲלֵי לוֹחֲמִים בְּכוּכֵי־עֲמָדוֹת — בֵּין חוֹמוֹת הָעִיר הָעַתִּיקָה
עִם כַּדּוּרִים רָצוּ נְעָרִים; — רָצוּ נְעָרִים לַיְלָה וְיוֹם;
לְלֹא פְּחָדִים וּלְלֹא חֲרָדוֹת, — הֵם נָפְלוּ בְּאֶלֶם וּשְׁתִיקָה,
גַּם מָזוֹן הֵבִיאוּ לַנְּצוּרִים... — וְעַיִן אֱלוֹהַּ צוֹפָה מֵרוֹם...

המחשה עלילתית לשיר זה מצויה במספר סיפורים שהתפרסמו בעיתוני ילדים. בסיפור ״ינקלה״, שעיבדה מלכה פישקין[38], מסופר על ינקלה וחברו אברמל׳ה, שיצאו לעזור לחיילים

36. בעיתון מקור ראשון במדור ״דיוקן״, גיליון מס׳ 40, מיום ד׳ בסיון תשנ״ח (29.5.98), התפרסמה כתבה של שוקי לבנון, ״זו היתה קייטנה מטורפת לגמרי״, עמ׳ 26–29, ובה תיאור עזרתם וגבורתם של הגדנע״ם בירושלים בימי המצור. גבורת נער במנזר נוטרדם, שזרק בקבוק מולוטוב על משוריין ירדני, עצרה את החדירה לעיר.

37. יעקב רימון, ״בין חומות העיר העתיקה״, הצופה לילדים, כרך ב׳, חוב׳ 49, ז׳ מנחם־אב תש״ח (12.8.48) עמ׳ 581.

38. מלכה פישקין, מעובד לפי סיפורו של יהודה רוטנברג, ״ינקלה״. הצופה לילדים, כרך ה׳, חוב׳ 35, ג׳ אייר תשי״א (5.9.51), עמ׳ 534–535, וחוב׳ 36, עמ׳ 549–550.

בעמדה בעיר העתיקה. הם הביאו אוכל ותחמושת, תוך ריצה תחת מטר פגזים. כאשר התבקשו לעזור שנית, מצאו את חיילי העמדה פגועים, שניים נהרגו והשלישי פצוע. על פי בקשת הפצוע ירה ינקלה בסטן עד שאזלה התחמושת, ובצאתו להזעיק עזרה מצא את חברו אברמל׳ה בשלולית דם. קודם לכן מתוארת הפגיעה בביתו והרג הוריו. ״הצלת עמדה״, אמר הקצין, ״שלחנו לשם תגבורת, והיא נצלה לפי שעה. אילו היית חייל הייתי מעניק לך אות הצטיינות״.

סיפור זה הוא ריאליסטי. ויש בו הרבה מתח וכאב. אין הוא מתאים לגיל הרך, כמובן, אולם בני כיתות היסוד שיקראוהו ימצאו נחמה בגבורתם של הילדים ובעוז רוחם.

נער נוסף, ציון, הוא גיבורו של הסיפור ״מגיבורי מלחמת השחרור״ שכתב אפרים די־זהב[39]. ציון חש כלוא בביתו ורוצה לצאת ולפעול ולראות מה קורה לחבריו ומה נעשה בעיר. הוא יצא בלאט מביתו בלילה, בלא רשות הוריו, והגיע לחצר הישיבה, בה נמצאה המפקדה. החיילים כועסים ורוצים לשלחו לביתו, אך כאשר נזקקו לרופאים נוספים עקב הפצועים הרבים, מסתבר שציון הוא היודע את הדרך לביתם. ואכן, ציון מוליך את החיילים באפלת הלילה, בסמטאות, והם מביאים את שני הרופאים הזקנים. על יד בית הכנסת על שם רבן יוחנן בן־זכאי הייתה התפוצצות אדירה, אך בני החבורה המשיכו בדרכם. ושוב, על יד הישיבה סמוך לבית החולים שוב נשמע קול נפץ אדיר. כולם נכנסו פנימה, אך הבחינו כי ציון איננו אתם. כאשר יצאו לחפשו ראו שהוא נפגע מרסיס והיה מוטל מת סמוך לשער.

דמותו של ציון אינה מושלמת, והקורא יכול להזדהות עמו. הוא נמשך מתוך אי־מעש בבית ושעמום. אולם עצם העזרה ומותו במילוי תפקידו הופכים אותו לאחד מגיבורי מלחמת השחרור.

מצוקת המים בימי המצור בירושלים, מצאה ביטויה גם בסיפור לגיל הרך וגם בסיפור לכיתות היסוד. השוואה בין שני הסיפורים מצביעה על הדמיון השולט בסיפור לגיל הרך כנגד סיפור ריאליסטי שסופו טראגי לגיל היותר גבוה.

״סיפור על מוקי ועל באר מים חיים״ שכתבה ימימה אבידר־טשרנוביץ[40] לילדי הגן, ממחיש את הצמא וחוסר המזון והמים שמהם סבלו אנשי ירושלים בימי המצור. ומה יעשה ילד קטן? הוא ינסה לפתור את הבעיה בדרך דמיונית. בחלומו מופיע זקן המגלה לו את מקומה של באר מים חיים. מוקי הקטן קורא לחבריו, יחדיו הם גוללים את האבן מעל פי הבאר, ומביאים מים לאנשי ירושלים הצמאים. הסוף הטוב משמח את הקוראים וגיבורי הסיפור גם יחד. אין זה סיפור היסטורי, כמובן, והוא מביע מילוי משאלה יותר מאשר מציאות אמת; אולם הוא מצליח להביא לילדים את תיאור המצב בירושלים ואת תעוזתם של ילדים קטנים, שפעלו רבות בעת המצור.

39. אפרים די־זהב, ״מגיבור מלחמת השחרור״, הצופה לילדים, כרך ח׳ חוב׳ 35, ב׳ באייר תשי״ד, עמ׳ 538.

40. ימימה אבידר־טשרנוביץ, ״סיפור על מוקי ועל באר מים חיים״, גן־גני כרך שלישי, הוצאת טברסקי, עמ׳ 31–35.

סיפורו של אליעזר שמאלי, "באש ובמים"[41], הוא סיפור דרמטי שרב בו הדיבור הישיר בצורת דו־שיח. המספר מעיד ששמעו מפי חייל שהיה ממגיני העיר העתיקה ונחלץ ממנה בנס לפני נפילתה, ובכך מדגיש שסיפורו אותנטי.

ארבעה מגינים שהיו מצויים בעמדה בחומה, בכוך שמאחורי "בתי מחסה" מעל שער האשפות ומול כפר השילוח, סבלו מחוסר מזון ומים. והנה מגיע מקשר, נער כבן שתים־עשרה, על מותניו כרוך חבל ושמו אשריקו. על שאלתם היכן דאוד, הילד המקשר שהיה מגיע אל העמדה, ענה: "נהרג אתמול בדרכו אליכם". כשנשאל: "מדוע לא הבאת מים?" השיב: "פעם באתי עד החומה ונאד מלא על גבי, אך הרשעים צלפו אותי ונקבו את נאד־העור, ורק בחסדי השם יצאתי אני חי ושלם". אשריקו מציע ללוחמים להביא להם מים ממעיין השילוח, ועל אף התנגדותם ואזהרותיהם מפני הסכנה, הוא מתיר את החבל שעל מותניו, קושרו לְצריח וממהר להשתלשל בו למטה בגמישות רבה. החיילים החרדים עוקבים בעצירת נשימה אחר הנער הקטן בדרכו למעיין הנתון בידי הערבים. השעות החולפות מגבירות את החרדה, וכאשר שב אשריקו הוא מגלה להם שחזר בלי מים, הם רוצים להעלותו, אך הוא מסרב. "מוות בנאדי", אמר, "הנבלים שמו מוקש בנאדי וקשרו את ידי אל גבי". החיילים רוצים לרדת אליו ולהעלותו אך הוא מתנגד: "חייכם יקרים משלי, עליכם לחיות ולהגן על העיר". נשמע קול נפץ אדיר ומפי החיילים פרצה קריאת כאב: "אשריקו!".

בסיפור זה מקריב הנער את עצמו במודע, לא כמו בסיפורים שהבאנו, שבהם נופלים הנערים לתומם בעת הושיטם עזרה. כאן הגבורה כפולה: גם התעוזה ללכת ללוע הארי כדי להביא מים, וגם המודעות למזימת האויב והימנעות מלסכן את החיילים. סיפור גבורה זה הולם את כיתות היסוד (ג–ה).

סיפור מסוג אחר, שמציאות ודמיון מעורבים בו, הוא הסיפור "רחמים וכלבו כבשו כפר", שכתב פ. פניני[42]. כאן מעורב כלב חכם, והוא מסוג סיפורי בעלי־חיים העוזרים לאדם שהוא מוטיב עממי ידוע.

רחמים שכב קודח במטתו; אביו נלחם בהר ציון ואחיו שמואל נלחם בעיר העתיקה. "ירושלים רעבה, צמאה, מורעשת, מופגזת ושותתת דם". האב מגיע הביתה לביקור קצר ומעודד את אשתו החרדה לבן החולה ולבן הנלחם בעיר העתיקה. מתוך שאלותיה לומדים הקוראים על מצב העיר, על הכיבושים של השכונות מכאן, ועל הסכנות בעיר העתיקה מכאן.

האם, שרצתה למצוא מזון, נלוותה לקבוצת נשים וילדים שיצאו לליפתא ללקט מזון בשטח ההפקר ואליה נלווה כלבם הנאמן, בוקי. היא מתמהמהת לחזור ולמחרת נשמע הקול שנשים וילדים נורו ונהרגו בלקטם שזיפים. רחמים, החלוש ממחלתו הסתובב מיואש ברחוב, ולפתע הגיע כלבו ובפיו מכתב: "נפלתי בשבי, אני סגורה בחדר ומעסיקים אותי בבישול

41. אליעזר שמאלי, "באש ובמים", דבר לילדים, כרך י"ט, חוב' 5, כ"א תשרי תש"ט (24.10.48), עמ' 62–63.

42. פ. פניני. "רחמים וכלבו כבשו כפר", הצופה לילדים, כרך ג' חוב' 30, ו' אייר תש"ט (5.5.49), עמ' 367–369.

בעבור בני הכנופיות, אני שרויה בסכנה". בלילה לקח רחמים את כלבו וירד לליפתא. לאנשי המשמר אמר שיטעינו חומר נפץ על הכלב. הוא הסביר לכלבו מה עליו לעשות ומסר בפיו מכתב לאמו. הוא ליווה את כלבו עד בתי הכפר הערבי ושחררו למשימה. ההתפוצצות האדירה גרמה לשריפה, צעקות וצריחות. באי מנוחה המתין רחמים ואכן אמו צעדה לקראתו ולידה הכלב הנאמן. "הערבים בכפר בורחים! חרדת אלוקים שם!" סיפרה האם. ורחמים פקד: "קומו ורשו, תקחו את הכפר ללא ירייה אחת!" ואכן, הכפר נפל לידי היהודים. רק בוקי הכלב לא זכה, הוא נורה בידי צלף ערבי בגלל עורו הלבן ששימש לו מטרה.

סיפור דמיוני זה שסופו טוב, הולם את הגיל הצעיר. אמנם הכלב המושיע נופל במערכה, אך כיבוש הכפר בלי אבדות גורם לקורא הרגשת סיפוק וגאווה על כך שילד צעיר גרם לתשועה, ואף האם חזרה ללא פגע. הידיעות ההיסטוריות על המצב בירושלים הן ידיעות אמת, וכך מתקבלת על הדעת גם העלילה הדמיונית.

ג2. גבורת ילדים ועזרתם במלחמה — בקיבוצים

הצלתה של דגניה במלחמת השחרור, אחר שחדר טנק של האויב לגבולות המשק ונעצר בידי המגינים, זכתה לסיפורים לילדים, הן לגיל הרך והן לגיל כיתות היסוד.

מרים זינגר סיפרה לילדי הגן על "הטנק בדגניה"[43], טנק המוצב במקום עד היום. סיפורה רגוע בתחילה, אך המתח עולה בו עם התגברות המלחמה, נפילת הפגזים והפצצת האווירון את המשק. גם בסיפור זה תופשים הילדים את מקומם בעזרה למגינים: כאשר נהרס מתקן האלחוט, רץ יחזקאל הנער מעמדה לעמדה להודיע: "טנקים באים". כדי להודיע על כך לקיבוץ כנרת, התנדבה שרה לעבור את הירדן בשחייה ולמסור את הידיעה: "המפקד כתב פתק, שם בתוך בקבוק, ביד אחת חתרה וביד השנייה אחזה בבקבוק". כאשר קרבו הטנקים וקרעו את חוטי התיל, השליכו שלום ויהודה את בקבוקי הפלא אל מול הטנק, "הבקבוק התלקח ואש אחזה בכל הטנק. ראו האויבים ומהרו לברוח אל ההרים". סיפור זה מבוסס על עובדה היסטורית. גם הגיל הרך יקלוט את גודל הנס ואת תרומתם של הצעירים לתשועה. סיום טוב לסיפור אהוב על הקטנים.

הסיפור האחר המבוסס על אותו מעשה, אך שונה ממנו בשמות הגיבורים ובסוף הסיפור, הוא הסיפור "דוד'קה" שכתב הלל[44]. במרכזו של הסיפור מעוצבת דמות ילד שהופך לנער לוחם. הזדהותו של הגיבור עם שמו, דוד, מביאה אותו להערצת דוד המלך שלחם בגלית. בהיותו כבן חמש־עשרה ביקש להתגייס לפלמ"ח, ובקושי הסכים להיות שומר במשק. כשפרצה המלחמה הצטרף דוד'קה ללוחמים הוותיקים והמטיר אש באויב. אך כאשר קרבו הטנקים למשק, "יצא לשדה הפתוח כשהוא רץ אל הטנקים המתקדמים, ובידו האחת בקבוק תבערה ובשנייה רימון נפץ, והוא גלוי כולו לאש האויב". לפתע כפף הנער את גופו כקשת והטיל את בקבוק התבערה אל צריח הטנק ואת הרימון אל שרשרותיו, צנח ארצה, כשדמו

43. מרים זינגר, "הטנק בדגניה", גן גני, כרך שלישי, הוצאת טברסקי, עמ' 34–36.

44. הלל, "דוד'קה", דבר לילדים, כרך י"ח חוב' 42, א' תמוז תש"ח (8.7.48), עמ' 651–652.

החם משקה את אדמת הקיבוץ...״ ״הטנק עלה באש, השניים האחרים נסוגו וברחו. ההתקפה נעצרה״.

כאן לפנינו סיפור גבורה של יחיד, נער צעיר שהציל את משקו. ההדגשה שבהזדהות הגיבור עם סיפור עתיק, עם דמות שגילמה מעשה גבורה, עם דוד הנלחם בגלית, יש בה משום ״מעשה אבות סימן לבנים״. הסיום הטראגי של גורלו של היחיד שמסר את נפשו להצלת הכלל, יש בו אמת מציאותית, אך אינו הולם את הגיל הצעיר.

סיפור נוסף על הצלת קיבוץ, והפעם בנגב (אולי נגבה?), הוא סיפורה של ימימה אבידר־טשרנוביץ, ״הגשר״[45] ״. גם סיפור זה מבוסס על המציאות במלחמת השחרור, כאשר ישובי הנגב הפכו למשלטים־מבצרים, ותושביהם הלוחמים התחפרו בחפירות ומתחת לקרקע. פיצוץ הגשר היה אחד האמצעים לבלימת המצרים בדרכם לכיבוש מרכז הארץ.

הצלקת על זרועו של גדעון היא הגורם המזמן לסיפור תולדותיה. הסופרת מיקדה את דבריה בשני אספקטים: בגבורת הנער במלחמתו באויב וביחסו החם לאביו, שהביאו למעשה הגבורה. הדובר הוא גדעון, המספר את מה שאירע. כאחד מקבוצת הילדים שחילקו תחמושת בעמדות, נשלח עם לילה לישון. ואילו המבוגרים, שלא היה מי שיחליפם במלחמה, לא ישנו ו״נפלו מן הרגליים״, אביו של גדעון שמר בעמדה מרוחקת על יד הגשר, גדעון החליט להחליפו בשמירה ולאפשר לו לנוח. האב העייף מתרצה להפצרות בנו, ולקראת בוקר שומע גדעון חריקת שרשרות וגלגלים. הוא העיר את אביו, וזה רץ לפוצץ את הגשר, אך האויב שהרגיש בו ירה ופצעו. גדעון רץ לעברו תחת מטר יריות, כרע לידו וקיבל נפרורים להצתת הפתיל תחת הגשר. אחרי הציתו את הפתיל רץ גדעון וגרר את אביו להרחיקו מההתפוצצות, אך הוא עצמו נפצע גם כן. כאשר שניהם שכבו בחדר הפצועים אמר האב, שהצלקת על ידו של גדעון היא ״אות גבורה״.

בסיפור זה מעוצבים יחסי אב ובן, ונוסכים בקורא חום ואהבת אדם, העומדים בניגוד למלחמה ולהרג שהיא גורמת. גבורת הנער והסוף הטוב, הן במישור האישי והן במישור הלאומי, יוצרים בקורא הרגשת סיפוק.

ג3. נפילת גוש עציון

מלחמת הגבורה של אנשי גוש עציון לא עמדה להם במלחמת השחרור, וכל ארבעת הקיבוצים שהיו בו חרבו. אנשי כפר עציון נהרגו בידי זדים אף על פי שנכנעו, ואילו חברי משואות יצחק, עין צורים ורבדים הלכו בשבי.

קשה לספר לילדים קטנים סיפור כל כך טראגי. ישראלית גוטליב, בסיפורה ״כפר עציון״[46], מצאה דרך לספר על נפילת כפר עציון לילדים בכתה ג׳, באמצעות סיפור מסגרת ומיקוד הסיפור בשני זמנים. הסיפור פותח ומסיים בתקופה שלאחר מלחמת ששת הימים, שעה שבני

45. ימימה אבידר־טשרנוביץ, ״הגשר״ (מתוך הספר ״רכב אש״), **פתחו את השער** לכתה ד׳, משרד החינוך והתרבות, התשנ״ג, עמ׳ 158–163.

46. ישראלית גוטליב, ״כפר עציון״. **פתחו את השער**, מקראה לכתה ג׳, משרד החינוך והתרבות, תשנ״א, עמ׳ 130–133.

כפר עציון שבו ועלו להחיות וליישב את המקום מחדש. העלם המשוטט בין הסלעים הוא אחד מבני כפר עציון שפונו במלחמת תש״ח. הוא מוצא תיק עם תפילין, ״אולי אלה הן התפילין של אבא?״ הוא מהרהר, ועולים בו זכרונות. כאן מתוארים מאורעות הימים ההם, כסיפור בתוך סיפור, גבורת הלוחמים וסופם הטראגי. כמו כן נזכר הגיבור בחלומם שלו ושל חבריו על היום שבו ישובו לבנות את גוש עציון מחדש. ואכן, אחר מלחמת ששת הימים חזרו הבנים ובנו את קיבוצם. סיום טוב זה שהוא מציאותי, הוא תחליף לסוף הרע של המאורעות במלחמת השחרור, והוא הולם את ציפיית הילדים.

לעומת סיפור זה פורסם בעיתון ״הצופה לילדים״ סיפור ״השעה האחרונה״, ״שנתיים לעמידת הגבורה של כפר עציון״, שנכתב ביד מאיר[47], והוא סיפור מזעזע והולם את הגיל הגבוה. בסיפור זה אין כל ניסיון לרכך את המאורעות. הוא כתוב בלשון המקרא עם ו׳ ההיפוך, אך התיאורים שבו קשים. כאן אנו קוראים על צפורה, ״היא צפורה אשר מאנה לעזוב את הכפר, ותבחר להשאר עם הלוחמים ואת ילדה שלחה ירושלימה, ותשאל אותם: ״למה אנו נכנעים? האמנם יקרים לנו חיינו מכבודנו? ותסרב להסכים לכניעה״. ועליזה הקשרית לא שמעה לקצין הערבי, ולא זרקה את הרימון למרתף אשר בו נשארו אנשים חיים, ״ותוציא את הנצרה כדי שיתפוצץ הרימון בידה ויהרוג אותה ואת הקצין״. ״והנשים אשר לא מתו מידי הערבים שלחו יד בנפשם, כדי שלא יתעללו בהן״. מעשים אלה מדגישים את הגבורה של הלוחמים, אך גם את חוסר הברירה שהביא לנפילת כפר עציון. בסיפור זה יש אמת היסטורית.

ד. רקע היסטורי ליום העצמאות בספרות לנוער

פרק זה הוא נושא רחב כשלעצמו, ואין בו יצירות המאזכרות באופן ישיר את יום העצמאות. אולם, לדעתי, יש להביא לנוער ספרות עלילתית הכתובה בצורה מעניינת, כדי שתהווה תשתית ורקע להבנת התקופה והמאורעות ההיסטוריים שקדמו למלחמת השחרור ולהכרזת המדינה, וכן למלחמת השחרור עצמה. ספרים רבים נכתבו על כך , הן למבוגרים והן לנוער, ואני אסתפק בדוגמאות אופייניות בלבד.

נושא מרכזי שיבהיר לנוער מה התחולל בארץ בשנים הסמוכות להכרזת המדינה, הוא המאבק בבריטים. נושא זה אינו עשוי מקשה אחת, והוא נחלק לנושאי משנה, כגון: העפלה בים וביבשה תוך עימות עם הבריטים; המחתרות במאבקן בבריטים; חיפושי נשק המוסתר ב״סליק״ על ידי הצבא הבריטי ועוד.

מלחמת השחרור מצאה ביטויה בספרים ההולמים את הנוער, ובהם תיאורי השיירות לירושלים, המלחמה ביישובים שונים, מהם שעמדו בגבורה במאבק וניצחו, ומהם שנפלו על אף מלחמת הגבורה כמו גוש עציון שנזכר לעיל. החלטת האו״ם על קיום מדינה יהודית בכ״ט

47. מאיר, ״שנתיים לעמידת הגבורה של כפר עציון״, **הצופה לילדים** כרך ד׳, חוב׳ 31, ג׳ באייר תש״י (20.4.50.), עמ׳ 467.

בנובמבר מצויה בספרות לנוער, כשם שהכרזת המדינה סופרה לנוער בדרך מעניינת. ספרות זו תורמת לנוער להבנת המאורעות בדרך סיפורית ולא כסקירות היסטוריות יבשות, ומשתלבת בנושא יום העצמאות.

ד1. העפלה

העלייה לארץ תוך מאבק בבריטים, שסגרו את השערים ומנעו את כניסתם של עולים יהודיים, פרשו בים את ספינותיהם כדי "לצוד" את הפליטים העושים דרכם ארצה בספינות רעועות, מצאה ביטוי במספר ספרים לנוער, מהם שחוברו סמוך למאורעות ומהם שחוברו בשנים האחרונות. כגון "הספינה אולואה" של לובה אליאב[48]; "שבעת המנעולים" לאסתר שטרייט־וורצל[49]; "כוכבים בגבול" לאוריאל אופק[50]; ו"השומרת' הניפה סמרטוט עברי" לגלילה רון־פדר[51]. בספרים אלה מתוארת גבורת המעפילים לעומת אכזריותם וקשיחותם של הבריטים. אפרט אחד מן הספרים.

בספר "שבעת המנעולים" מתארת אסתר שטרייט־וורצל את גורל הפליטים ששרדו מן התופת באירופה. היא מתמקדת בקבוצה של צעירים שנפגשו אחר המלחמה, ומספרת על נדודיהם באירופה בדרך לא דרך כדי להגיע לספינת המעפילים שתביאם לארץ הנכספת. התלאות הרבות העוברות עליהם עד עלותם לספינה מדגישות את גודל האכזריות של הבריטים שלא נתנו להם להיכנס. הפרקים המתארים את ההפלגה בים[52], ההיתקלות בספינות הצי הבריטי תוך מאבק אלים ואף נפילת קרבנות, הם פרקים הירואיים. הגירוש לקפריסין מתואר בספר מתוך אמת ריאליסטית, ואף העלייה ארצה עם תום המנדט ובואם למחנה העולים בעתלית, כל אלה מפגישים את הקוראים עם ההיסטוריה הכאובה שקדמה להכרזת המדינה. כספר לבני הנעורים, משלבת המחברת יחסים בין הגיבורים, אהבות ואכזבות, גבורה ומוות, ההופכים את הספר לקריא ומרתק, כך שהמאורעות ההיסטוריים נספגים בקורא כלאחר יד.

ד2. תנועות המחתרת והמרי

בכמה ספרים לנוער מצויים תיאורים על תנועות המחתרת השונות שפעלו בארץ בטרם

48. לובה אליאב, הספינה אולואה, סיפורו של ארתור, עם עובד, 1968.
49. אסתר שטרייט־וורצל, שבעת המנעולים, כתר, 1995. ספר נוסף משלה המתאר עלייה ביבשה, מסוריה, הוא הבריחה, עמיחי, 1989.
50. אוריאל אופק, כוכבים בגבול, יהושע אורנשטיין, יבנה, 1978. ספר זה מתאר עלייה של קבוצת ילדים מסוריה, לקיבוץ בגליל העליון.
51. גלילה רון־פדר, "השומרת" הניפה סמרטוט עברי, אדם מוציאים לאור, 1989. תיאור מסע תלאות בים של פליטים ומאבק בבריטים.
52. פרקים אלו כונסו באנתולוגיה חצי מאה עברה, בעריכת לאה חובב, מרכז זלמן שז"ר, 1997. שני השערים באנתולוגיה זו, "המאבק בבריטים" ו"מלחמת השחרור", מכילים קטעים סיפוריים ושירים לנוער.

הוכרזה המדינה. "ההגנה", היה ארגון המחתרת של מוסדות היישוב העברי, שהפלמ"ח (פלוגות המחץ) היה חלק ממנו. הארגונים האחרים נקראו "הפורשים": "האצ"ל", הארגון הצבאי הלאומי שנתפלג בראשיתו מן ההגנה (1931), ותבע קו תקיף יותר במאבק בערבים ובבריטים: "הלח"י", לוחמי חרות ישראל, שפרש מהאצ"ל (1940) מפני שהתנגד להפסקת המאבק בבריטים ולגיוס לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. "תנועת המרי העברית" (1945) שבה ואיחדה למשך שמונה חודשים את כולם וכללה את כל שלוש המחתרות. היא נאבקה בבריטים במשותף עד הפיצוץ במלון "המלך דוד" בירושלים, והשותפות נתפרקה. עם החלטת האו"ם על הקמת מדינה יהודית בכ"ט בנובמבר 1947 והתגברות המהומות הערביות, הפכה "ההגנה" ל"צבא ההגנה לישראל", שאליו הצטרפו בהדרגה הארגונים הפורשים, ובתוכם הפלמ"ח שפורק על ידי בן־גוריון מלהיות ארגון נפרד[53].

כיוון שספרות לילדים ולנוער אינה ספר היסטוריה, לא יקבלו הקוראים את מלוא הידיעות המדוייקות על ארגוני המחתרת מספרי הקריאה. אולם בכמה וכמה ספרים מובאות אפיזודות שאירעו, או מוצגים בהם אישים ודמויות שלחמו בבריטים במחתרות השונות. אסקור כמה מן הספרים.

על גיוס הנוער לארגון "ההגנה" כתבה אסתר שטרייט־וורצל בספרה "נערי המחתרת"[54]. בספר זה מצוי פרק המספר על נער חבר "ההגנה" המשחק משחק כפול ומצטרף גם לאצ"ל, ונערך לו משפט והוא מגורש מן ה"הגנה"[55]. הווי הימים ההם מצוייר בספר בצורה חיה ומוחשית.

בספרו של אוריאל אופק, "ליל הגשרים"[56], מתוארים מעשיהם של חברי ההגנה בפיצוץ אחד עשר הגשרים, במסגרת המאבק שניהלה תנועת המרי נגד הבריטים למען פתיחת שערי הארץ והקמת מדינה עברית. בפעולה ליד אכזיב ניספו ארבעה עשר לוחמי ה"הגנה". תיאורי הגבורה וההקרבה יוצרים חוויה עמוקה בלב הקוראים.

עימות ישיר בין היישוב והשלטונות הבריטיים מתואר בספרו של מרדכי נאור, "השבת השחורה"[57]. ב־29 ביוני 1946 פשטו רבבות חיילים ושוטרים בריטיים על עשרות קיבוצים, מושבות ומוסדות בערים הגדולות. הם עצרו את מנהיגי היישוב, את אנשי הפלמ"ח ומפקדי "ההגנה", וכלאו אותם בלטרון וברפיח. פרשיות העוצר, המעצרים והחיפושים מתוארים בשפה קולחת ורבת עניין.

חיפושי נשק, שערכו החיילים הבריטיים במקומות שונים ובקיבוצים, וה"סליקים" שבהם הוחבא הנשק, מצאו ביטוי בספרים שונים לנוער, כגון: בספרה של נעמי וישניצר, "חרוז כחול

53. הידיעות על המחתרות מובאות כאן מתוך מן המסד, שכתב מאיר חובב, משרד הבטחון/כרטא, 1986.
54. אסתר שטרייט־וורצל, נערי המחתרת, עמיחי, 1991. פרקים מספר זה מופיעים באנתולוגיה חצי מאה עברה, מרכז זלמן שז"ר, 1997, בעריכת לאה חובב.
55. שם באנתולוגיה, עמ' 38–45.
56. אוריאל אופק, ליל הגשרים, הקיבוץ המאוחד, תשמ"א.
57. מרדכי נאור, השבת השחורה, הקיבוץ המאוחד/לוחמים, תשמ"א.

של מזל"[58], מתוארת אפיזודה מרגשת, בה מוצאים החיילים את ה"סליק" ברפת, אחר שהעולה החדשה אסתר ניקתה אותה לתומה, ולא ידעה מה מסתתר מתחת לשטח[59].

גם בספרו של אריה אפרת, "סיפורים מן השקיים"[60], מתואר חיפוש נשק בקיבוץ וגילויו של "סליק" בלול התרנגולות. בסיפור זה מתאר המספר את השוד והביזה של החיילים שלקחו מחברי הקיבוץ כל דבר שחשקו בו. "הם השליכו הכל מן הארונות, שברו כלי חרס וזכוכית, קרעו תמונות. מחברינו, ששירתו בצבא הבריטי נגנבו אותות הצטיינות ומזכרות"[61]. הרס לשמו, בלי כל התחשבות ובלי כל שייכות וצורך לחיפוש עצמו. ביקורת חריפה זו מצביעה על היחס האמיתי של הבריטים ליישוב העברי.

אציג שני ספרים לילדים ולנוער על ארגון המחתרת לח"י. הספר האחד מספר על פעולה צבאית שביצע הארגון, והאחר הוא ביוגרפיה של "יאיר" שעמד בראש הלח"י.

בספרה של גלילה רון־פדר, "אש בבתי המלאכה"[62], בסדרת "ילדים אלמונים", מתוארת פעולת לח"י נגד בתי המלאכה במפרץ חיפה. כדבר אופייני לספרות ילדים, לוקחת הלוק בפעולה חבורת ילדים המנסה לעזור לאנשי הלח"י. מובן שיש בספר זה אלמנטים בדיוניים.

ספרה האחר של גלילה רון־פדר הוא "המורד"[63], שהוא, כאמור, ביוגרפיה על אברהם שטרן, המכונה "יאיר", מייסד ארגן הלח"י. כאן מתגלה לעיני הקורא אישיות מורכבת, מזיגה של משורר ולוחם, עלם אוהב ואיש מחתרת נרדף. כן מתגלה הפילוג ביישוב ומותו האכזרי של "יאיר" בידי הבריטים, לאחר שנתגלה מחבואו.

דמות איש מחתרת אחר, יעקב מרידור, שהיה סגן מפקד האצ"ל, שורטטה בספר "הבריחה אל החופש" שכתבה דבורה עומר[64]. בספר מתוארות בריחותיו הנועזות מהכלא. שש פעמים ברח מרידור, מקהיר, מסודן, אריתריאה וקניה. זהו ספר הרפתקאות מלא מתח, סבל ותלאות. דבורה עומר עיבדה לנוער את ספרו האוטוביוגראפי של מרידור, "ארוכה הדרך לחרות"[65], והגישה לקורא הצעיר ספר מרתק וקריא ומאורעות בלתי נשכחים. אין ספק, שמעשיהן של המחתרות הגבירו את המודעות באומות העולם לבעיה ולמצב בארץ, וסללו את הדרך להקמת מדינה עברית. הקורא הצעיר יכיר את האישים והמאורעות מתוך ספרים ההולמים את גילו.

58. נעמי וישניצר, חרוז כחול של מזל, ספרית פועלים, 1988.
59. ראה באנתולגיה, שם, עמ' 70–74.
60. אריה אפרת, סיפורים מן השקיים, משרד הביטחון־ ההוצאה לאור, 1992.
61. ראה באנתולוגיה שם עמ' 63–69.
62. גלילה רון־פדר, אש בבתי המלאכה, מלוא, תשל"ג.
63. גלילה רון־פדר, המורד, מלוא, תשל"ג.
64. דבורה עומר, הבריחה אל החופש, הוצ' קרני, 1987.
65. יעקב מרידור, ארוכה הדרך לחרות, אחיאסף 1975.

ה. מלחמת השחרור והקמת המדינה בספרות לנוער

ה1. ההצבעה באו"ם

את הקמת המדינה ניתן לתחום באופן תיאורטי מיום 29 לנובמבר 1947 (ט"ז בכסלו תש"ח), יום שבו הצביעו באו"ם והחליטו על הקמת מדינת ישראל. המלחמה עם הערבים החלה למעשה למחרת יום ההצבעה, ונמשכה עם סוף מלחמת השחרור. עם הכרזת המדינה בה' באייר תש"ח הצטרפו למערכה מדינות ערב, דבר שהגביר את הסכנה למדינה שאך זה נולדה.

תיאור חי ומרגש של ליל ההצבעה באו"ם מצוי בספרה של אסתר שטרייט־וורצל, "נערי המחתרת"[66]: "מוצאי שבת. הכל יושבים צמודים אל מקלט הרדיו... הקריין מתחיל למנות את הקולות... כן כנגד לא. ארגנטינה נמנעת... ברית המועצות — כן". וכך נמשכת ההצבעה מתוך מתח עצום של השומעים. "תוצאות ההצבעה סוכמו. באולם מושלך הס... מזכיר האו"ם מכריז על החלטת עצרת האומות־המאוחדות: שלושים ושלושה קולות — בעד; שלושה־עשר — נגד; עשרה נמנעים. מדינת היהודים קמה!"

הסערה וההתרגשות שבאו בעקבות ההצבעה סוחפים גם את קוראי התיאור כיום. הריקודים ברחובות, חלוקת כיבוד בחינם לכל דורש ושמחה עד שיכרון, כל אלו הם תיאורים מציאותיים, שהמחברת מביאה בפני הקוראים הצעירים באמנות ובכישרון.

ה2. מלחמת השחרור ביישובים

סיפורים רבים מצויים על עמידת הגבורה של יישובים שונים במלחמת השחרור. הסכנה לקיום יישובי הספר הייתה גדולה במיוחד. ישראל לרמן תיאר את מלחמתו של קיבוץ גשר הסמוך לנהר הירדן בספרו, "גשר מול ירדן"[67]. הקיבוץ הופגז קשות, והיה צורך לפנות את הילדים והפצועים. גם הקשר נותק, והמחבר מתאר את גבורתו של הקשר המסתכן ועובר לנהריים למפעל החשמל, שבו עבדו גם יהודים, מחדש את הקשר לקיבוץ וקורא לעזרה. קיבוץ גשר ניצח במערכה והערבים נסו על נפשם.

בספרו של מנחם תלמי, "יישובים באש"[68], מצויים סיפוריהם של יישובים רבים שנאבקו קשות נגד הערבים שהתקיפום. בספר זה התיאורים הם ריאליסטיים, בלי תוספת בדיון או קישוט ספרותי. המספר נאמן לעובדות, שהן מרתקות ומצמררות דיין. עם זאת, אין עומס בפרטים היסטוריים, כך שהנוער יכול לקרוא בריתוק וללא לאות.

אדגים סיפורם של שני קיבוצים. האחד, **טירת־צבי** שבעמק בית שאן, והאחר — קיבוץ **נגבה** שבנגב. המחבר מרחיב את היריעה ומספר על הקרב שהתחולל בטירת־צבי תשע שנים קודם לכן, בימי "חומה ומגדל". המגינים הצליחו להדוף את ההתקפה בכוחות עצמם, ושוב חזר הדבר במלחמת השחרור, אולם ביתר שאת. שכן, לוחמים מן הצבא הסורי והעיראקי

66. אסתר שטרייט־וורצל. נערי המחתרת, עמיחי, 1991. באנתולוגיה חצי מאה עברה, עמ' 77–82.
67. ישראל לרמן, גשר מול ירדן, תג הוצאה לאור, 1996. באנתולוגיה הנ"ל, עמ' 91–98.
68. מנחם תלמי, יישובים באש, עמיחי, 1975. על טירת־צבי באנתולוגיה הנ"ל, עמ' 100–104, על נגבה, שם, עמ' 141–142.

ובראשם פאוזי קאוקג'י, פלשו לארץ בידיעת הבריטים ובהתעלמותם המוחלטת, פלישה שקדמה לפלישת צבאות ערב הסדירים אחר הכרזת המדינה. המחבר מציין שעבודות הביצורים בטירת־צבי לא פסקו גם בשבת, שכן "פיקוח נפש דוחה שבת". על אף הגשם והבוץ עמדו מגיני הטירה בגבורה בקרב (15 בפברואר 1948), ואילו קאוקג'י לא היסס מלפרסם בעיתונות הערבית, שטירת־צבי הושמדה לאחר ששלוש־מאות מגיניה נהרגו... כדרכה של הפנטסיה הערבית.

הקרבות על נגבה נבלמו אף הם. היישוב התחפר וחי בבונקרים. "גבורה אישית מופלאה הוכיחו אנשי התצפית שישבו בראש מגדל־המים הנקוב ככברה. האדם היחיד בנגבה שלא נמצא מתחת לפני הקרקע, היה הצופה שבראש המגדל". שלושה חודשים היתה נגבה מכותרת למחצה, ורק לאחר מכן שיקמה את הריסותיה.

ה3. נפילת יישובים

הקרב הנורא שהתחולל בגוש עציון, תועד ותואר בספרים שונים, מהם למבוגרים[69] ומהם לנוער[70]. אחד הניצולים מכפר עציון, דוד בן דוד, תיאר בספרו האוטוביוגראפי, "גשר על תהומות"[71], את הקרב האחרון בגוש עציון ואת נפילת הגוש בד' באייר, יום לפני הכרזת המדינה: "כל האזור היה נקוב ככברה. פגז אחד נפל הישר לתוך העמדה שלנו... המנזר וההר הרוסי נפלו בידי הערבים... מגיני המנזר נספו כמעט כולם, וביניהם גם מפקד גוש עציון, מוש הי"ד, שחש להאציל מאומץ ליבו על מגיני המנזר". הפצועים שלא היו מסוגלים ללחום יותר הועברו לקיבוץ משואות יצחק, וביניהם המחבר. חברי משואות יצחק הלכו בשבי, עם חברי עין־צורים ורבדים. לשם, לעבר הירדן, הובאו גם השבויים מן העיר העתיקה.

הקרב ההרואי בכפר עציון הסתיים בכניעת המגינים, אולם ההמון הערבי צמא הדם הקיף את השבויים, צלם צילם את הכניעה בעבור העיתונות הערבית, ואז הגיח משוריין וממנו נפתחה אש כבדה לעבר השבויים שנכנעו קודם לכן. רובם נהרגו ונפצעו והשאר החלו לעמוד על נפשם אך נפלו בקרב. אחד מהם הצליח להסתתר והגיע למשואות יצחק פצוע, עד לזוועה. כאב נפילת גוש עציון לא נרפא. רק לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר שבו בני המקום ובנוהו מחדש, היתה נחמה פורתא.

ספר לנוער המתעד את **נפילת הרובע היהודי** שבעיר העתיקה הוא ספרה של פועה שטיינר, "מתוך ההפיכה"[72]. ספר זה נכתב מנקודת תצפית של ילדה המעלה את זכרונותיה מן הימים

69. גוש עציון במלחמתו, כינס וערך דב קנוהל, המדור הדתי במחלקה לענייני הנוער והחלוץ, ירושלים, תשי"ז. גוש עציון, חמישים שנות מאבק ויצירה. כינס ועיבד: יוחנן בן יעקב, בית ספר שדה כפר עציון־הקיבוץ הדתי, תשל"ח.
70. שמואל בזק, בעיר דוד ובשבי הלגיון, ראובן מס, תשי"ד. מלבד הקרבות בגוש עציון נכלל בספר סיפורם של הל"ה וסיפורם של השבויים בירדן.
71. דוד בן דוד, גשר על תהומות, ניר עציון, 1996. ראה קטעים באנתולוגיה שם עמ' 113–121.
72. פועה שטיינר, מתוך ההפיכה, מכון נתיבה ואור, תשמ"ג, עזיבת הרובע, שם, עמ' 128–136.

הקשים שעברו עליה, על משפחתה ועל שאר תושבי הרובע. הסיפור חי ומזעזע, במיוחד קשים התיאורים של עזיבת הרובע היהודי לאחר הכניעה והיציאה משער ציון תוך דוחק רב. המחברת חזרה לגור ברובע לאחר שחרורו במלחמת ששת הימים, כשם שחזרו לגוש עציון בניו־בוניו.

ה4. המלחמה על עורקי התחבורה

מובן לכל, שחסימת הדרכים ליישובים מביאה אותם במצור, ועלולה לסכן את קיומם. חסימת הדרך לירושלים הביאה את תושבי העיר במצור; הם רעבו ללחם וצמאו למים, והיה הכרח לפרוץ את הדרך ולהביא לעיר הרעבה מצרכים חיוניים ועזרה צבאית.

בספרו של דוד שחר, "הרפתקאותיו של ריקי מעוז"[73], מתוארת מלחמת השיירות לירושלים מבעד לעינו של נער צעיר המצטרף למגינים. מובן שסיפור מעין זה איננו תיעודי, אלא מעורבים בו מציאות ובדיון.

כנגד זה, בספרו של מנחם תלמי, "שיירות באש"[74], מתוארת בצורה ריאליסטית מלכודת בשער הגיא[75], שבה נתקעה השיירה לירושלים שהותקפה מן ההרים. פורץ המחסומים שהתפוצץ התהפך אל התעלה, ואחריו התהפכה משאית וחסמה את הדרך בפני השיירה כולה. כך הפכה השיירה למטרה נוחה להתקפותיהם של הערבים משני צידי הדרך. גילויי גבורה בלתי רגילים מתוארים כאן, "האויב סוגר עלינו והתחמושת אוזלת", מדווחים לעורף. מי שנותר מן השיירה נאלץ לחזור לאחור. תיאור זה מסביר לקוראים הצעירים את משמעות המכוניות השרופות שבצד הדרך בשער הגיא, מכוניות המוטלות עד היום. הבנת המצב והמאורעות הם חלק מהבנת יום העצמאות.

שיירה אחרת המתוארת בספרו של מנחם תלמי "שיירות באש" היא **שיירת נבי־דניאל**[76], שניסתה אף היא לפרוץ את הדרך, אך הפעם לגוש עציון. שיירה זו יצאה לעזרת הגוש בעשרים ושביעי למארס, כחודשיים אחר נפילתם של ה־ל"ה, שלא הצליחו להגיע לגוש. שיירה זו הצליחה להגיע לגוש ולפרוק את האספקה, אך התעכבה במקום. הערבים הקימו מחסומים לאורך הדרך, ופורץ המחסומים נשבר בדרכם חזרה לירושלים. אש נוראה נפתחה על השיירה שדרכה לירושלים נחסמה. מנחם תלמי מתאר את גבורת הלוחמים ואת הקרבתו של מפקד "הפורץ", שבו היו חיילים פצועים. מעטים מאנשי השיירה שהתבצרו בכמה מבתי הכפר נבי־דניאל, עמדו מול אלפי ערבים במשך שלושים שעות של קרב קשה. שנים־עשר לוחמים נפלו בקרב תוך הקרבה אישית וגילויי גבורה ואומץ לב.

73. דוד שחר, הרפתקאותיו של ריקי מעוז, עם עובד.
74. מנחם תלמי, שיירות באש, עמיחי, 1957.
75. באנתולוגיה, שם, עמ' 84–89.
76. בתוך מנחם תלמי, שיירות באש, עמיחי, 1957 ובאנתולוגיה, עמ' 105–111.

5. הכרזת המדינה

היום שבו הכריז דוד בן־גוריון על הקמת מדינת ישראל נקבע כיום העצמאות. ולכן נושא הכרזת המדינה קשור קשר בל יינתק לחג העצמאות. עם זאת, אין סיפורים רבים לילדים על נושא ספציפי זה, שכן עצם ההכרזה היא מסמך משפטי הבא לבסס את "זכותנו הטבעית וההיסטורית על הקמת מדינה יהודית בארץ־ישראל, היא מדינת ישראל".

דבורה עומר היא בין המעטים שכתבו על הכרזת המדינה כסיפור. היא נקטה בדרך של כתיבת ביוגרפיה על דוד בן־גוריון בספרה "אל ראש ההר"[77]. הספר פותח בילדותו בעיירה פלונסק שבפולין, עלייתו ארצה, עבודתו ביקב, בשמירה בגליל ושירותו בגדוד העברי. לנושא שלנו חשוב הסיפור על תקופת המאבק בבריטים, מלחמת השחרור והכרזת המדינה.

דבורה עומר כתבה את הביוגרפיה כסוג של רומן היסטורי, המשלב אמת ובדיון כאחד, שבו כל הנפשות הפועלות הן דמויות חיות ומוכרות לכל. חברי מועצת העם שסבבו את בן־גוריון, כגון: יוסף שפרינצק, משה שרת, גולדה מאיר, שנסעה להיפגש עם המלך עבדאללה בירדן, כדי לשדלו להימנע מלתקוף את ישראל ואחרים, כל אלה ידועים ומוכרים ותפשו חלק מעשי במאורעות המתרחשים.

בספר זה מתואר דוד בן־גוריון כמנהיג כשרוני אך גם כאדם בעל חולשות, שאשתו פולה דואגת לו דאגת יתר ואינה נותנת לאיש להפריע את מנוחתו. כן תיארה דבורה עומר את החלבטויותיו הנפשיות של בן־גוריון בטרם הכריז על המדינה, ביודעו את הסכנות הרבות האורבות לה מצד מדינות ערב: "אני מוכרח לחזור לעבודתי. הערבים כבר החלו במלחמה", אמר בהתרגשות. אין ספק, שקריאת הביוגרפיה הזו ובתוכה הסיטואציה של הכרזת המדינה, תתרום רבות לנוער הן בהבנת הרקע ההיסטורי והן בנושא יום העצמאות.

ו. סיכום

יום העצמאות נקבע כחג לאומי לפני חמישים שנה בלבד. ככל דבר חדש היה צורך להגדיר את מהות החג הן למבוגרים והן לילדים. בבתי הכנסת נקבע על ידי הרבנות הראשית נוסח תפילה מיוחד ליום העצמאות, נוסח המבוסס על תפילות ידועות וקטעי פסוקים מן המקרא. נוסח זה נתקבל בגמישות על־ידי הציבור הדתי לאומי, ויש גם כאלה שאינם רואים בו תפילה מחייבת.

ספרות הילדים, שאינה מתיימרת לתת טקסט קבוע לשימוש הילדים בחג, יצרה כמות גדולה מאד של יצירות. בשנים הראשונות להקמת המדינה ניתוספו עוד ועוד יצירות, אם מתוך התרגשותם של היוצרים עקב המאורע הגדול שבהקמת המדינה, ואם מתוך הצורך להסביר לילדים מאורע זה, להגדירו ולבטא את מאפייניו. בעיתוני הילדים של תקופה זו מצויות יצירות רבות, ובהן גם יצירות שכתבו הילדים כביטוי לחוויותיהם.

ביצירות לגיל הרך מודגשים הסממנים החיצוניים של יום העצמאות כגון: המצעד שנערך

77. דבורה עומר, אל ראש ההר, זמורה ביתן, 1984.

בשנים הראשונות, הדגלים המתנוססים ברחובות על צבעם וצורתם, סמל המדינה וצורתו. יצירות רבות נתנו ביטוי לרגשות שחשים אנו בחג, הן רגשות שמחה והן תחושת צער על הנופלים בקרב. מרבית הדוברים ביצירות לגיל הרך הם הילדים, שבפיהם שם היוצר את הביטוי לתחושותיהם.

מבחינת מהות החג מוצאים אנו יצירות המבטאות משמעויות פנימיות עמוקות, ביטוי לכיסופי הדורות שהתגשמו, במיוחד ביצירות לבוגרים יותר. גם בהמחשת הסמליות של הסממנים החיצוניים, כגון הדגל והמנורה, משמש הדובר המבוגר פה לצעירים ממנו. הקורא הבוגר חש בכובד האחריות של המאורע, שאינו סממן חיצוני בלבד.

הז'אנרים שבהם נכתבו היצירות ליום העצמאות שונים: בשירה מצויים שירים ליריים קצרים, המביעים בעיקר רגש. שירים תיאוריים ושירים סיפוריים מצויים אף הם, והם פונים לגיל הצעיר. שירה לירית־הגותית פונה לגיל הגבוה, ואילו שירי הזמר וההלל פונים לכולם.

הסיפורת, כפי שראינו, נחלקת לשניים: הסיפור הקצר, המתאר מאורע אחד וגיבוריו מעטים, נמעניו הם הילדים הצעירים. לרוב אין בסיפור הקצר לגיל הרך תיאורים ישירים של המלחמה אלא תיאורים עקיפים, והסיום לרוב הוא טוב. ברבים מן הסיפורים בולטת דמותם של ילדים גיבורים שלקחו חלק במלחמת השחרור והביאו לניצחון, בין אם במציאות ובין כסיפור דמיוני.

סיפורים שנמעניהם הם הגיל הגבוה הם סיפורים ארוכים, רומנים היסטוריים או ביוגרפיות. ספרים אלה מרחיבים את הרקע ההיסטורי של הקוראים, ובתוכם מצויים גם תיאורי החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר או הכרזת המדינה בה' באייר. אין ספר שלם הדן ביום העצמאות באופן ישיר. ספרים אלה, כפי שראינו לעיל, עוסקים במאבק בבריטים ובמלחמת השחרור, נושאים המכינים את הבוגרים להבנת מהותו של יום העצמאות. ספרים אלה הם ריאליסטיים ונכתבו במיוחד לנוער, מתוך תחושה של היוצרים שיש ליידע את הקוראים בכל הקשור בעברנו ובמאורעות שהתחוללו עד להשגת עצמאותנו.